

02 H 1192

DIFFERENTIAS IVRIS
ROMANI ET GERMANICI
IN

V S V R I S

PRAECIPVE
VLTRA ALTERVM TANTVM
PRAESIDE
IOAN. PETRO DE LVDEWIG

FRIDERICIANAE CANCELLARIO PERPETVO
REGIS CONSILIARIO INTIMO ET MAGDEBVRGICI
REGIMINIS AC CONSISTORII
ORDINIS IVRECONSVLTORVM PRAESIDE
ATQVE AERARII PAVPERVM DIRECTORE
DOMINO IN BENDORF, PRAEZ ET GATTERSTAEDT

PRO DOCTORIS
IVRE ET DIGNITATE
CAPESSENDA

CONSENSV AMPLISSIMI ICTORVM ORDINIS
IN FRIDERICIANA
RESPONDEBIT

HENRICVS AVGVSTVS ROSENBACH
GRIMMA MISNIENSIS.

DIE XI. MENSIS APRIL. CIOI^{CC}XXXX.

H. I. Q. S.

HALAE SALICAE
EX OFFICINA KITLERIANA.

(9)

ROMANUS

V 3 V R 1 3

LIBRARI

IOHANNES

PROBATION

ORDINARI

DE THEOLOGIA

PROBATION

LIBRARI

AD

CONSENSU

LIBRARI

HENRICH AVGVSTVS ROSENBRACH

GRADU

DE THEOLOGIA

AD

LIBRARI

10

DIFFERENTIAE IVRIS
 ROMANI ET GERMANICI
 IN
 VSVRIS

MAXIME VLTRA ALTERVM TANTVM.

DIFFERENTIA I.

Verborum *vsurae* & *foenoris* in Germanica
 lingua vsus.

*I*ure Romano differt FOENVS ab VSVRA, uti ^{DISCRIMI-}
 res foecunda a sterili; quod a *foctu* pro-
 uenerit *foenus* (1); contra autem *usura* ^{NA}
 a simplice *usu* (2). Licet postea utrum-
 que uerbum factum sit synonymum (3). ^{foenoris}
 & *usurae*.

Iure Germanico in uernacula *wuchern* ^{In uerna-}
 cimus pro, *fertile* & foecundum esse (4); *Zinsen* autem ^{cula}
 idem est, quam *ensus* Latio (5). Etiam *Renten* nobis ^{Wucher,}
 in usu; quibus respondent in Latio *reditus* (6). Verum ^{Zinsen,}
 significatus is horum uerborum est ueteri aeuo. Nam ^{Renten.}
 Seculo XV. interpretes sacri codicis ante Lutherum
foenus generatim reddiderunt *Gesuch*, satis inepte (7),
 mutuare, cum *requisito* aut *quaestu*. Vnde tamen non
 leuis coniectura est, *foenus* Germanis nequidem nomi-
 ne cognitum fuisse olim.

DEMONSTRATIO.

(1) S. Pomp. FESTI est haec etymologia: FOENVS & *foenebris* ^{Etyma}
lex a FOETV dicta; quod *crediti nummi* alios PARIANT. ^{foenoris a}
 VI ^{foctu.}
 A ^{apud}

apud Graecos eadem res τόκος dicitur. FOENVM quoque praetorum causa est adpellatum. Corn. FRONTONI probatur idem: mutuum sine usuris; foenus cum usuris. Vnde & FOENVS dictum est, ut graece τόκος, quasi PARTVS mutui. Plaut, in Afin. Frustra igitur ludit ISIDORVS lib. XVII. de re rust. c. 9. Foenum dictum, quod eo flamma nutritur. Quis enim flamma est. Disquirat porro PRISCIANVS lib. VI. sub finem pag. 721. an foenus FOENORIS dicendum cum IUVENALE? Quod tamen antiqui FOENERIS, unde & foencor & foenerator.

Vsurae ab utendo. (2) Terentius VARRO lib. IV. p. 30. usura cum accederet ad sortem, ex vsu vsura dicta, ut fors, quod suum sit sorte. Putat, quod una sit cum sorte, usora. Sed expeditior PRISCIANVS libr. IX. p. 923. ut armatus & armatura; scriptus & scriptura: sic ab vsu quoque usura factum.

Vsura sine foenore. (3) Mansit tamen unum altero significantius. Vti enim usura etiam pro simplice vsu, quo vitae usuram dicimus: ita foenus requirit semper foetum seu lucrum & incrementum. Vitium quo grauius est & maius, quemadmodum in pecunia traiectionia; ideo foenus traiectionium frequentius dicimus, quam traiectioniam usuram. Quod ultima haec vox lenior esset mitigaretque improbum foenus. Adiuuat forte coniecturam formula TACITI de M. G. c. 26. foenus agitare & in usuras extendere, ignotum. Quis enim dubitauerit, mutuo dedisse & accepisse quandoque Germanos fungibilia, quod autor dicit usuras pro usu rei. Sed ad foenus illos negat, easdem usuras extendisse. Usura fuerat, iudicio eius, sine foenore in Germania; id est, usura gratuita. Quod interpretum uidit nemo.

Wuchar (4) Etiam in rerum naturalium incrementis hoc uerbo usi sunt ueteres Germani. De arbore aut planta dixerunt, das Raut oder der Baum wuchert gut, id est crescit capitque fructuum incrementa. Veteres Germani dixerunt Unwuchar, fertilis, contracte Venedi Lichwa, quasi Leihwuchar, mea opinione, a wachsen, inde a wuchse, Unwuchar. Quod
urum-

Noua Tassii explicatio.

Wuchar
Wucher,
Wachar
idem
quam
Wachsen.

utrumque reperitur in ueteris linguae reliquiis apud OTFRIDVM, NOTKERVM, WILLERAMVM, aliosque. Quorum loca congregit SCHLIERVS in *glossario scuton.* u. *uuachar*, *uuuocher*, fructus & *uuuckerungo* usura. Interpretes sacri codicis ante Lutherum *Wucher* accipiunt sine discrimine de fructu. DEUTER. XXVIII. *der Wucher deines Leibs der ist gesegnet, und der Wucher deines Landes und der Wucher deiner Vich, und die Zerte deiner Schwaich und die Stell deiner Schaf, cetera.* Foenus autem reddunt iidem DEVT. XXIII. *Nit leich deinem Bruder da dem Gesuch, noch traide, noch ein ander Ding: Wann den freunden.*

- (5) Poterunt Zinsen uocis origines requiri a lingua Germanica ^{A censa} ideo: quod frequentius & uberius ibi illa sit, quam in ipso Zinsen. ^{Latio census.} Praesertim quod Zyst Veneda lingua idem ferre sit. Vnde in Marchia Zise nomen, id est, census coquendae cereuisiae. Diuersus a uocabulo Accise, qui & census nouellus est & omnis generis *consumtibulum*. Dicimus in nomine Zinsen, Geldzinsen, Fruchtzinsen, Sackzinsen, Blutzinsen, Lebzinsen, ablöfliche, unablöfliche Zinsen; imo verzinzen. Quamuis ille significatus, quo *foenus* quoque reddere hodie solet, ueteri aeuo, sit ignotus. Vnde facilis est coniectura; quoniam nomen nobis proprium defuit, quod etiam *foenoris* ipsius nullus fuerit usus in Germania olim.

- (6) Breuiter Oët. FERRARIUS in *origin. Lingu. Ital.* pag. 248. *Renten* Renda, *rendita*, redditus siue reditus. Galli *renae*, Hisp. ^{idem} *renta* & *arrentar*, tam locare, quam conducere. Galli item ^{quam} *arrenter*, locare. Quemadmodum uero ipsi etiam Germani uerbum *leihen* dicunt & de mutuando & de locando: sic etiam re ipsa mutuuum sub *usura* est *elocatio pecuniae* pro temporaria mercede. Licet enim *pecuniae dominium* transferatur; retinet tamen creditor *dominium summae*. Quoniam uulgi etiam sermone dicimus: *Wer von dem andern*

leihet, wird dessen Knecht; *conductor feruus est locatoris*. In uernacula uulgi sermone dicimus: von Renten leihen, ab usuris uiuere; Geld auf Renten aushun; foenerari. Inde uictalitiu nobis Leibrenten. Illud ambiguum: Renton, respondere, reddere num apud OTFRIDVM *lib. V. c. 19.* congruum sit uerbo Renten?

Gesuche,
foenoris
synony-
mam olim.

(7) Patet hoc Germanica ex bibliorum uersione ante Lutherum. DEUTER: XXIII. Wann deinem Bruder, dem leich an Gesuche, das, das er bedarfe. Et PSALM XIII. der nit gab sein Gut zu dem Gesuche, der wird nit beargt ewiglich. LUTHERVS: der sein Gut nicht auf Wucher gibt, der wird wohl bleiben. Vnde facile est ad intelligendum: Seculo XV. *foenus* in uernacula dictum Gesuch; Wucher autem in bono sensu *fructum* audiuisse. Qua etiam formula usus est LOEWASSER in *Ps. XV.* non rhythmici ergo neque Gallici poetae aemulatione; sed ueteris linguae imitatione. *Quasius* forte idem creditum, quam Gesuch. Sed in uersione sacri codicis exulat uerbum, *quaestus*. Nam & Gallis deest in sua lingua uerbum, quo expriment *foenus*, ut, mutare a Latio, illos oportuerit, *usure, usurier, interets*, cetera.

DIFFERENTIA II.

Vsurarum causae commercia?

Iure Romano foenoris usus fuerat, omni aeuo, frequentissimus; uti aeris & commerciorum (1). Germanis uero ultima quemadmodum defuerunt; ita quoque primum ignotum & fungibilium rerum *usura sine foenore, iure Germanico* (2). Non Romano; ne hic quidem (3).

DEMONSTRATIO.

(1) Quod adfirmavit TACITVS *lib. VI. annal. c. 16.* his uerbis:
Satis

Sane VETVS urbi FOENEBRE malum & seditionum discordiarumque creberrima causa: eoque cohibebatur ANTIQVIS quoque & minus corruptis moribus. Nam primo XII. TABVLIS sanctum: ne quis VNCIARIO FOENERE AMPLIUS exerceret. Cum antea, ex LIPIDINE locupletium, agigaretur. Vnciarium autem foenus, quis annum dixerit? Cum mensuram ita indicari suadeat diuisio assis in uncias duodecim, uti anni in duodecim menses. Licet & SIGONIVS & Anton. AVGVSTINVS contendant ex aduerso.

Vetustas
usurarum
Romae.

- (2) Locus satis est uexatus, quem recitabimus primo; deinde Germanis tenebras philologorum dispellemus. TACITI uerba de *M. G. usurae* c. 26. sunt haec: FOENVS agitare & in VSVRAS extendere, *ignotum*. Ideoque magis SERVATVR, quam si VETITVM esset. Tria hic desidero in doctissimis ceteroquin interpretibus. Primo quidem, quod uitii aliquid in hac scriptura esse, perhibeant substituuntque pro, *seruatur*, spernitur aut *spernatur*, cum LIPSIO aut auersantur cum SALMASIO. Nam respicit hic Tacitus ad morem, quo foenus Germani non extendant in usuras. Adeoque hunc morem illi magis seruant; quam si uetitum hoc esset lege. Deinde quod haereant in uerbo, *ignotum*. Quasi Germani ignorauerint, agitare foenus. Non enim *ignorantia* hic causa est; sed *morum integritas*, aliena a turpi lucro. Eodem errore peccant etiam commentatores illi; qui in *cap. 19.* uerbisque; *nullum testamentum*, exprobrant Germanis testandi nescientiam. Cum *gentilitia successio* in causa fuerit, quam migrare, nefas fuerat Germanis, ultimaque uoluntate heredes instituire extra gentilitatis propinquitatem. Tandem *ignotum* hic idem est, quam non usitatum aut a moribus alienum. Quod autem Germani *usuras* fungibilium rerum saepe exuerint, uerum sine foenore, illud in *differentiae l. nor. 3. usurae* lineam aduertimus. Taceo, quod foenoris agitatio in pecuniae foenore, mutuo facta plurimum: sed Germanis auri & argenti usus negatus fere *cap. 5.* imo non pecunia eos emisse, uerum

exemptis
Lipsii, Sal-
masii sco-
pulis.

Germanis
foenore.

simplicius & antiquius PERMUTATIONE mercium usos esse, testatur idem autor ibidem.

Foenus in
acre.

Accessio in
frugibus.

- (3) Licet enim *foenus* AERIS tantum *accessio* dicatur in *l. 24. D. de praescript. verb.* poterat tamen *olei* quoque *uini, frumenti* *accessio* requiri & *foenus* agitari, uti indulgent hoc *l. 12. & 23. C. de usuris.* Quod incrustatum plerumque uerbo *accessionis* uel *incrementi* sigillatim, ut recte obseruat SALMASIVS de *usuris c. 20.* In uernacula dicimus: *übermass, aufmass.* Vt causas eum redarguendi non habeat NOODT *lib. 1. de usur. c. 2.* Quem certe innumera autorum praesertim ecclesiae patrum fugissent, nisi, eorum allegatione, praesertim in hisce illis polyhistor.

DIFFERENTIA III.

Iure diuino num *usurae* damnatae?

Iura Romana MOSIS & CHRISTI (1) de *usuris*, praecipua ita acceperunt; ut crederent legislatores christiani, *modicas usuras* ideo nemini interdictas (2); eadem iuris fiducia usi sunt, in indulgendis *usuris*, WESTGOTHI (3): contra autem in *iure Germanico* pontificia statim decreta *usuras* damnarunt neque ibi illae unquam factae sunt legitimae (4).

DEMONSTRATIO.

USURAE in-
terdictae
in testa-
mento
utroque.

- (1) Loca testatissima sunt EXODI XXII, 25. ne *foenus* agites in populo dei; aduersus *fratrem* Israelitam LEUIT. XXV, 36. idque siue in *pecunia* fiat siue in alia re *fungibili* DEUTER. XXIII, 19. idque sub *promissione* uitae aeternae PSALM. XV, 5. ac *fortunarum* huius aevi IEREM. XV, 10. 11. Pietatis insigne genus EZECH. XVIII, 8. Cuius tamen transgressores Israelitae, querelas mouente eodem EZECH. XXII, 12. Et in nouo foedere LYCAE VI, 34. 35. Licet ipse seruator *usurarios* adpro-
- bet

bet in parabola LVCAE XIX, 23. Quamuis autem Iudaicae reipublicae instituta a coetibus christianorum, toto orbe dispersis, sint alienissima: in ecclesia tamen & doctores & pontifices ipsi coelum & terram negarunt illis, qui, *mutui* dati causa, accipere audeant usuras. Plenissima dirarum sunt & DECRETA in *distinct.* XLVII. & *causa XIV. quaest. 3. 4. 5.* Quae loca autoritate conspicua sunt *conciliorum*, sanctorum patrum, AVGVSTINI, HIERONYMI, GREGORII M. AMBROSII atque DECRETALES *lib. V. tit. 19* qui est de *usuris*.

In CANONICO
de decretis
& decretali-
libus.

- (2) Illud omnino meretur imis sensibus notari; quod, lege quamuis diuina obstante & ecclesiae antistitibus usuras damnantibus in christiano orbe uniuerso: nihilominus *usuras legibus* munierint latores christiani in IVRIS CORPORE. Nam & D. *lib. XXII. tit. 1.* & C. *lib. IV. tit. 32.* de *usuris* agunt ipseque IVSTINIANVS modum *usurarum* fecit *legitimum*, constitutionibus scriptis foeneratoribus sigillatim in L. 26. 27. C. de *usur.* atque in *Novella 121. 128. 160.* Vnde fidenter coniector; ad patrum ecclesiae decreta siue in conciliis promulgata siue facta priuatim, parum aut nihil in republica attendisse imperatores christianos.

Sed muni-
tae LEGIBVS
Latij.

Ingratius
clericorum

- (3) In LEGIB. WESTGOTHICIS usurarum diligens non solum commemoratio; sed etiam definitio legitimae summae. Vt pote in lib. V. tit. 5. qui de *comendatu & commodatis* est inscriptus, modus usurarum descriptus est uerbatim. Commodatum, uti in uernacula nostra *leihen*, & *gratuita* usura comprehenditur & illa, quae fit cum *foenore*. Lex IV. est haec: *si quis pecuniam sub conditione* (meus codex membranaceus, *sub cautione*, habet) *susceperit, daturus usuras, si, per casum, pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris, ille, qui pecuniam commodauerit, solam pecuniae summam recipiat & non requirat vsuras.* Quod cesser eo casu *interesse* debitoris. Deinde in lege VIII. *si quicumque pecuniam commodauerit ad vsuram, non plus per annum, quam TRES SILIQVAS de uno SOLIDO possat vsuras. Si tamen fuerit unde detur. Sed de SOLIDIS OCTO NONVM soli-*

In WEST-
GOTHICIS
LL. pari-
ter iustae.

solidum creditori exsoluat. Quod si CAUTIONEM, ultra hunc modum, creditor extorsit, conditio contra leges inserta (in meo CODICE MSCTO incerta legitur) non valeat. Et, quae CAVTAE fuerant (in meo CODICE incautae dicitur) in nullo soluantur usurae. Porro in lege IX. Quicumque FRUGES aridas & humidias id est vinum & oleum vel quodcumque arnonae genus (meus codex vel triticum addit) alteri commodauerit, TERTIAM partem accipiat. Id est, ultra DVOS modios, TERTIVM reddat. Quam legem ad solas FRUGES praecipimus pertinere. Vnde patet; quod Gothi, licet christiani, usuras habuerint legitimas. Ceterum ex his speciminibus patet, quam frequens in meo codice sit uarietas scripturae. Vtilissimo ideo, qui conferatur cum editis harum legum exemplis.

IN CAPITV-
LARIIS
prohibitae
Germanis.

- (4) Praelucet hic CAPITVLARIA Regum Francorum. In *lib. 1. in LEGE V. In CONCLIO seu in DECRETIS papae Leonis nec non in CANONIBVS apostolorum, sicut & in LEGE ipse DOMINVS praecepit: omnino omnibus interdictum est, ad usuram aliquid dare. Porro in LEGE 130. instum foenus est, qui amplius non requirit, nisi quantum praestitit. Quod est foenus sine foetu. Clarius in lib. V. LEGE 36. vsuram non solum CLERICI; sed nec LAICI CHRISTIANI exigere debent. Quae leges dictae scriptaeque etiam Germanis a regibus Germaniae. Vnde altum de legitimis usuris, apud maiores nostros, silentium. Vt adeo, quod boni mores quondam fecerant in Germania, quod differentia II. §. 2. TACITVS nobis aperuit; postea canones & leges iusserint Francorum.*

DIFFERENTIA IV.

De modo usurarum definito.

In iure Romano aliquando interdixerunt legumlatores usuras omnino; quandoque emti uenditi contractum in solo praediisque imperarunt, ut eo rarius opus esset
mu-

mutuo; demum usurarum modos, pro hominum diuersitate, statuerunt uarios (1) ac multiplices. *Iure Germanico*, more ac integritate pristinae gentis, *usurae* nullo unquam tempore *indultae* sunt aut habitae *legitimae*. Ne, quod omnes damnarent, illis statuerent modum. Itaque fulmina *canonum*, *foeneratoribus* intentata, eo facilius locum habuerunt sustinueruntque in *Germania*. Licet ciuiles magistratus cohiberent ab hac tabula manus; quam a sacris antistitibus, acriori iam stylo, uiderent scriptam esse. Foeneratoribus *infamia* iniusta & mala *cruce*, digna olim gehenna & inferno (2). Interim, commercia cum extraneis & Italis maxime *Germaniam* fecerunt *usurariam* pariter, spre- tis ecclesiae diris ac dogmatibus. Hinc principio *emporiam* quaedam *modum usurarum* definiuerunt (3); quae securae sunt aliae atque aliae ciuitates post. Nulla ramen *lege* extante in rempublicam uniuersam (4). Ne, quod sacra pagina damnat, ipsi, legibus dando modum, adprobare, uiderentur.

DEMONSTRATIO.

- (1) Superat propemodum fidem, quam Romae fuerint uarii & multiplices legislatores in statuendo usurarum modo. Primo enim illud docet historia Romana; quod L. GENVTIVS foenoris agitationem omnem e republica proscripserit. Dubitanter LIVIVS lib. VII. c. 42. extremo: inuenio apud quosdam L. Genutium, tribunum plebis tulisse ad populum, NE FOENERARE LICERET. Clarius loquitur TACITVS lib. VI. annal. c. 16. postremo uetita *uersura*, alii *usuram* legerunt, quod est perinde. Amplior est in his APPIANVS lib. I. de bell. ciuil. p. 382. dubito an uerius. Videntur, inquit, ROMANI, sicut & GRAECI ABHORRUISSE A FOENORE. Quod ne PERSIS quidem placuit. Sed, quia ueteri iam more, foen-
In I. R. VSVRAS 1) sustulit Genutius

noxie &
inepte

2) pro
munusculo
indulfit
Seuerus,

Caesarea
pecunia
mutuata
gratis.

3) Coa-
ssio ad e-
mendum
immobilia.

4) usurae
ex libidine
credito-
rum.

mus receptum, foeneratores id reposcebant iure suo. Mallem egomet GENVIH instituto, inepto satis & parum diuturno, id tribuere. Vnde enim mutuuum sine foenore; unde commercia sine mutuo; unde reipublicae sustentacula sine commerciis? Et, si pristinae Romanorum integritati hoc tribuendum, quid quaeso opus fuerat Genutii plebiscito? Opinabile magis est hoc: quod de *Alexandro SEVERO* narrat *LAMPRIDIVS cap. 26.* Senatores si FOENERARENTVR VSVRAS accipere primo *VKIVII*, nisi aliquid, muneris causa, acciperent, id est, ut ego arbitror, instar doni ob causam. *Postea tamen*, quod ipse intelligeret Caesar, minus id consultum fore reipublicae, *suffit; ut in semisses acciperent donum*, definita eius summa, *munus autem*, indefinitum ante, *sustulit.* Ne opus sit medica manu *SALMASII.* Aut quod de Caesare memorat *TACITVS annal. lib. V. c. 17.* *Iulit opem, disposito per mensas millies sestertium factaque mutnandi copia SINE VSVRIS PER TRIENNIVM, si debitor populo in DVPLVM, praediis CAVISSET.* Poterat enim hoc fieri, ad sedandum plebem, largitione principis idque ad breue tempus; uniuersim autem hoc iniungere hominibus opulentiis perpetuo, illud idem erat, quam pecuniam in arca claudere otiosam & inopia aeris turbare rempublicam. Ad hanc igitur cauendam nouum consilium inuit Tiberius, *SVETONIO* teste *c. 48.* *cum per senatus consultum sanxisset; ut FOENERATORES DVAS patrimonii PARTES in SOLO collocarent; debitores totidem aeris alieni statim soluerent.* In uernacula: *sie solsten zwey drittel ihres Geldes an Landgüter legen, ne scilicet, foenore cessante, pecuniam absconderent.* Neque tamen ita consultum pauperibus: *quanto enim quis obacrior esset, aegrius distrabebat,* *TACITO* autore *lib. VI. annal. c. 17.* Vnde facile intelligitur sine foenore, quod supra scriptum, consistere non posse rempublicam. Quid ergo? cogitandum de modo statuendo usuris. Nam ante, *ex libidine locupletium, foenus agitatum*, sine modo & definita sum-

summa, narrante TACITO *lib. VI. c. 16.* Iste autem modus pro ratione temporum & fortunarum uariis omnino fuit. Computatio instituta olim per *menses*, inde *centesima* usurae, id est, quouis mense *centesima* sortis *pars*. Deinde per annum, numeratis, tamen duodecim unciis, nunc *deunces*, *dextrantes*, *doctrantes*, *besses*, *septunces*, *semisses*, *quinunces*, *trientes*, *sextantes* placuerunt. Quod partim leges produnt, partim Romani auctores, quorum loca SALMASIUS in *libris de modo usurarum* plene congeffit digessitque, ut nemo desiderauerit spicilegium. Causae, ad intelligendum hanc instabilitatem, faciles sunt. Qui enim pauperculae plebi sua commendare studia uoluerant, illorum erat, usurarum modos deminuere aut, si fieri potuisset, proscribere illas ex Latio uniuerso: contra floruerant in diuitiis patritii, si usuris locus ultra modum. Prudentissimi ergo illud egerunt: ut partis utriusque studia diuersa sustinerent aequilibrio, cauerentque inter nimium & parum excessus.

- (2) Haud dubie *patriam* nostram, in *foenore* agitando, inuasit mores *Italorum*. Nam Germani, sua olim forte contenti, parum aut nihil curarunt commercia cum peregrinis. Vnde etiam pecuniae apud illos usus fere nullus, quod *differentia II. nota I.* probatum. Deinde ante quam *urbes* in Germania conderentur, quod *seculo X.* euenit demum, uti luculento illud commentario ostendi in *opusculo, de opifice exule in pagis*, neque *mercatores*, neque *nundinae* neque *tabernae*, *officinae*, *merces* uenum expositae fuerunt: ut adeo occasio fere nulla esset ad *mutuum* eiusque partum, usuras. Verum, cum urbium nostrarum originibus, *luxus* inuasit Germaniam & *foenoris* improbi uenenum. *Nobiles* enim, quibus olim in uictu cultuque illud suffecit placuitque, quod ipsi prodixerant in suis praediis ac uillis; iam aliena bona; in urbium officinis exposita, inceperunt adpetere, contrahere ideo mutuum, se suaque obaerare, stipulari foenus, emere pecunia, quod olim habuerant commutando.

s) modum tandem acceperant.

Inuase Germ. exulauerant usurae.

Cognitae usurae cum emporiis.

*Iudaeis in-
dultae.*

*Palliatæ
donando*

*imo con-
tractæ
palam.*

*idque im-
pune.*

Serpfit hoc malum ultro citroque in patria; ut incolae urbium, serui & liberti olim, ditescerent & nobilitas in curtibus & pagis depauperaretur foenore, euerfis ita plurium familiarum & gentilitatum fortunis, decore & dignitate. Quò casu, qui nobilium supersunt, plures ruunt præcipites etiam nunc. Cum enim, in tantis usurarum odiis, illud daretur *IUDÆIS*, quasi *hi non sub lege essent, ut foenerarentur* quaquauerum in orbe christiano, quod *FRIDERICVS I.* imperator in *constitut. Siculis lib. I. tit. 6. lege 2.* prodidit; facile fuit mercatoribus, uti his foenoris improbi instrumentis, ad exhauriendum bonis Germanicam nobilitatem. Præterea reperio etiam illud; quod *mutuum contrahentes* creditoribus aliquid adsignauerunt, titulo *donationis* & iuris tegumento hoc, quod cuique liceret esse liberali. Speciminis loco habes *diploma 1298. in mediæ æui reliquiis tom. V. lib. 3. num. 6. p. 442.* Quid? quod magis est, licet damnatae fuerint usurae, omni tempore, in *Germania, sacra* maxime: innumera tamen mutui contractuum monumenta nos docent, & præstitas olim *usuras & promissas* uerbatim; nullo fere pudore aut poenarum metu. Exempla omnis fere æui, nostris quoque *reliquiis* collatis, insigni industria collegit digessitque uir illustris & nostri quondam subfellii, *Ioan. Gottfred. de MEIERN* in docto libro von *Rechtmäßigkeit des Sechsten Zinsthalers in Teutschland.* Ne opus sit firmare idem ulterius. Verum inde non sequitur; *foenoris agitationem* probauisse ullo unquam tempore Germaniam nostram, quam ab hac macula, credidi, semper fuisse alienissimam. Contra adfirmandum hoc: quod Germania dubitauerit, usuris *statuere modum*, ne uel ita uiderentur, illas probare. In foro tamen ciuili *illas* non puniuerunt: quod crederent, hæc christiani hominis officia, rectius in ecclesia dirigi ac coerceri censura ac *cura animarum, propositis alterius uitæ cruciatibus & negatione sacramentorum & sepulturæ in loco benedicto*, cetera. Quæ *poenarum*, usurariiis

rariis statutarum, genera in sacris *canonibus & conciliis; iuris ecclesiastici ac patrum decretis*, sigillatim, pro temporum & locorum diuersitate, magno adparatu recensuit uir illustris BOEHMERVS in *iure eccles. protestantium lib. V. tit. 20. quaest. de usuris, §. 18. & 40.*

- (3) Post igitur, quam exulassent *usurae a Germania* nostra, tot *seculorum*, inde a principis reipublicae, interuallis, *cuiusdam statutorum & commerciorum* in illis initia; Germanos hoc foenoris ueneno infecerunt & agitarunt, praesertim inter mercatores passim; spreta ecclesiae disciplina & autoritate. Inde factum est, ut in *Germaniae emporiis* quibusdam tam *ludaeis*, quam *christianis* usurarum *modus* sit definitus, quem tamen alibi pactis & conuentionibus excefferunt contrahentes neque reperitur, ideo *poenas sumtas a foeneratoribus*. In primo genere exempla produxit *illustr.* BOEHMERVS in *iure ecclesiastico lib. V. tit. 19. §. 27.* in ultimo *illustris Dn. ac MEIERN von Rechtmäßigkeit des Sechsten Zinshalters p. XXV. p. 63. 64. 69. sqq.*

In emporiis quibusdam statutorum *modus.*

- (4) Quicquid senserint alii de hac re; ego tamen MELANCHTHONIS narrationi fidem esse habendam, mihi omnino persuasum. Nam interfuerat ipse, iussu principis sui, *comitiis imperialibus RATISBONAE an. 1541.* ubi problema uentilatum: *utrum, bona conscientia, possit lex ferri de MODO VSVRARIUM?* Ratio dubitandi obstiterat grauis: ne, quod *DEVS prohiberet, imperator, temperando eius modum, probaret.* Ab aliis atque aliis uaria ideo in medium prolata. Nostrium autem haec dubia ita respondisse, constat: distinguendam de *peccatis* doctrinam a doctrina de *poenis* in republica. Igitur pernegandum esse, quod *imperator* probet eo ipso *usuras*; quod *modicas*, id est, *quincunces* non puniat. Idem etiam Iustinianum fecisse, consilio eodem. Qui licet *centesimas* habuerit impunes; tamen ideo nequicquam adprobauerit *foenus*.

Ne quidem anno 1541. Germaniae *modus* definitus *usurarius*.

Testis gra-
uis ME-
LANCH-
TRON 1553.

nus uel unciae unius. Legi potest *epistola MELANCHTHONIS ex autographo ad regem Daniae 1553. in tom. V. reliqui- ar. lib. II. num. 14.* lectu utilissima. Vnde facile est, ad plura intelligendum. Primo quidem, quod eo tempore non- dum extiterit ulla lex de modo *usurarum in Germanico im- perio*; deinde quod *legislatoris* fuerit illa mens; ne *impuni- tas* traheretur ad *iustitiam* aut uirtutem: demum, ut hoc idem esset, siue moram traheret creditor siue obstrictus fuerit conuentione.

DIFFERENTIA V.

De usurarum temporis *mensura*.

R. I. usu-
rae *men-
struae*.

I. G. an-
nuae
aut *seme-
stris*.

Iure Romano MENSTRVAE usurae fuerant in usu (1): quod in iure Germanico fieri non potuit uel ideo; quoniam illi annum dimidiarunt tantum, in *hibernum* tempus & *aestiuum*; *autumni* & *ueris*, multo magis *mensium* ignari omnino (2). Inde hodieque magis attenduntur, in *usurarum interuallis*, NVNDINAE, ple- rumque *semestris spatii* (3).

DEMONSTRATIO.

Ex *men-
struis usu-
ris conse-
ctaria*.

I. G. cur
annus *di-*

(1) Illud quidem est manifestissimum: unde plurimis etiam dubi- tationibus accedit lumen. Principio *centesima* sortis pars non *anni*; sed *mensis* est unius. Deinde hinc computus rationum apud argentarios est *kalendarum*. Porro *unciaria* usura hoc idem, quam singulis *mensibus*, una *uncia* de un- ciis centum. Aliaque plura tam ex legibus, quam classicis Latii autoribus intelliguntur, abunde expedita a MOLINARO; SALMASIO; GRONOVIO; NOODIIO aliisque.

(2) Docet hoc TACIVS de M. G. c. 26. *annum ipsum non in to- ridentem*

videm digerunt SPECIES. HIEMS, VER & AESTAS in- *mediatus*
tellectum ac vocabula habent; AUTVMNI perinae nomen ac *tantum?*
bona ignorantur. Dubito de tempore uerno. Cum enim
floribus non ita abundet patria, uti Italiae regiones &
calidiora climata, uix crediderim, uer eas ab aestate distin-
xisse. Accedit, quod autumnus Germanis poma aliaque ob-
sonia adferat, maioris pretii, quam nostri climatis flosculi.
Taceo, quod, dimidiare annum, sit facilius; quam tripartire.
Accedit narratio EGINHARDI quod demum, Caroli M. in-
stituto & intelligere & nominare menses d'iderint Ger-
mani.

- (3) Est hoc institutum Germaniae fere proprium; ut *nundinae Semestri-*
feu Missae, Messen, annuatim celebrentur *bis* in quibus- *um nundi-*
dam emporiis. Causa eius rei mihi uidetur haec: quod mi- *narum*
nus secura essent itinera per Germaniae prouincias, ob la- *causae.*
trocinia plura ante pacem publicam, aeterna demum lege
statutam; cum ante esset illa temporis tantummodo definiti,
in triennium, sexennium, plus minusue. Ut adeo oport-
eret singularibus priuilegiis munire peregrinatores, nundi-
nas frequentaturos. Duplici sic poena dignus esset, qui uio-
lasset nundinarum hospitem. Quemadmodum autem uer-
num & autumnale tempus commodissimum uidebatur esse,
itineribus in Germaniam facientibus: sic etiam duae placue-
runt nundinae tempore eodem. Idque in duabus Germa-
niae plagis uersus orientem & occidentem, LIPSIAE &
FRANCOFVRTI: ut illuc se conferre possint Porussi, Russi,
Boemi, Hungari: huc autem Belgae, Galli, Angli, alii-
que populi his uicini. Scio, NVNDINARVM PRIVILEGIA
indulta etiam aliis extra hanc orbitam. Sed intellecta uolu-
mus nostra de nundinarum celebriorum duobus emporiis.
Quibus alia sunt celebria minus, licet iurium eorundem.
HALA nostra nundinarum uetustiora priuilegia habet,
quam ipsa LIPSIA; uerum primae urbis bella intestina inter
salinatores & alios ciues ita deminuerunt publicam fidem;
ut

ut *ultima* cresceret ex ruina *primae*. Adde, quod *nundinarum* anima fiat argentarii & mercatores, domi ac foris, qui fidem habeant, in *credendo ac debendo*, ciuibus. His si caruerit urbs, exarefcit *privilegiorum* uigor; nulla culpa largitoris. Ceterum est hoc incredibile propemodum; quod hodie in cortice haereant iudices; qui offenduntur uocabulo *Mess*, quod negant aliis urbibus, qui privilegio augustali non sint munitae. Nam aliud est *Mess* in significato simplici; aliud in *curiali*. Illud igitur porro non quid aliud uult, quam *mercatum*: ut ideo *privilegio* firmatae *nundinae* non simplices *missae*, *Messe* audiant; uerum sigillatim privilegite *Messe* uel *Mess* & *Sreyheiten*. Quo privilegio hodie quidem opus porro uix est; postquam *pae publica perpetuaria*, nostris in Germania *uis* securitas est procurata. Ne indigeamus nos hoc genere privilegii. Adeoque, re ipsa *nundinae Berolinenses Missae* siue *Mess* dicuntur; licet, nostri aevi usu, uox sit paulo insolentior.

DIFFERENTIA VI.

Quid *usuris* ex *mora* & *conuentione*.

I. R. usu-
rae ex mo-
ra in b. f.
contracti-
bus.

I. G. ces-
sant pacto-
rum &
contractu-
um disci-
mina.

Iure Romano *usurae* in *bonae fidei* contractibus ex *mora* debentur; non in contractibus *stricti iuris*, neque in *mutuo*. Vbi ne *pactum* quidem adiectum obligat; nisi solennia accesserint uel uerborum, uti in *stipulatione* uel *litterarum*, uti in *chirographo* (1). In iure Germanico, intuitu *usurarum*, nulla inter *bonae fidei* & *stricti iuris* contractus attenduntur *discrimina* (2): in utrisque enim *mora* parit *usuras*. Quid? quod in *bonae fidei* negotiis, emto locatoque facilius *usurae* remittuntur; quam in ipso *mutuo*. Licet utilitas huius

ius distinctionis, dummodo illa recte intelligatur, *forensis* Formulae bonae fidei & stricti iuris. sit etiam nunc (3). Quod si rem trutina expenderit Imo super- sunt in fo- ro etiam- nunc. rectae rationis; ille, qui sibi *uerbis* aut *litteris* ipse pro- auxilio spexit, non opus habet, iudicis in iudicando auxilio & *arbitrio*, ex bona contrahentium fide, quid addendum aut deminuendum sit. Acquiescit ille potius pacti conuentique positis limitibus.

DEMONSTRATIO.

- (1) In *mutuo usurario* duo sunt contractus. Vnus in *reddendo* I. R. di- stinctio mutui & foeneris. illud, quod est datum: alter in *foenore*, addito pro usu for- mutui & foeneris. tis. Primum igitur mutuuum dicitur *gratuitum*; alterum *foe- neratitium*. In *primo*, quod nemo suum iactare praesumatur, restitutio *mutuatae* summae est aequitatis naturalis, adeoque non opus est *uerbis* aut *litteris* *re* tradita; licet obligatio ad *mutuandum*, opus habeat alterutro, neque *conuentione* sola aut *pacto* queat perfici. Hunc *simplicis mutui* Pacta de mutu- ando in- ualida. contractum siue b. f. dixeris siue st. i. parum refert: *primum* adfirmare poteris, quoniam, ex *aequo & bono*, tantum, in quali & quanto reddendum, quantum est datum, nec minus quid neque deterius; *alterum* tuearis ideo, quod ad *mutuandum* nemo constringatur, nisi uel *stipulatione* uel *chirographo*, quae *stricti iuris* habentur. Ab hoc *mutuo* In foenore qui opus stipulati- one? differt omnino *foenus*; seu conuentio, de *plus reddendo*, quam datum. id est, de soluendis praeterea *usuris*. Atque ad hoc nonnisi *solemnibus uerbis* aut *litteris* se obligare posse debitorem, per *iura Romana*, facile potest intelligi. Quod *pacta simplicia*, *dicis gratia*, non *serio* facta esse, uoluerint Romani quidem, ob eorundem *leuitatem & uolubilitatem* animi & linguae: nisi in conuentionibus *privilegiatis*. Quas dixerunt contractus *consensuales*, id est, ex *nudo pacto* aut simplice conuentione, obligatorios. Quo ipso clarum est, *foeneratitium mutuuum* semper esse *stricti iuris*,
C

Discrimi-
na inter
mutuum
& foenus.

ris, id est, *uerborum* aut *litterarum* solennibus tantum perficiendum; nec quicquam sola ac simplice conuentione. Ratio alia esse non potest singularis, quam haec, quoniam *mutuum* esse debeat credaturque *gratuitum*; *foenoris* igitur accessio *nouus* contractus *foeneratiuus*. Qui; cum odii sit plenissimus, perficiendus ideo praescriptis *uerborum* aut *litterarum* solennibus. Contra in emto uendito, locato con- ductoque cum contractus ipse h. f. sit, etiam adiectum eius naturae *pactum*; imo si adiectum nihil, tamen *bona fide*, ob *moram* a debitore contractam, damuandum eum esse, ad *creditorum* faciendum indemnem, *iudicis officio*, arbitrario forte.

I. G. quin-
cuntes tam
morae sta-
tuit, quam
conuenci-
oni.
Nota-
men usi-
ras adpro-
bat ideo.

Apologia
iuris de
interesse
1) cano-
num.
2) Ebrae-
orum.

3) Reces-
sum im-
perii.

- (2) Agnoscunt hoc *scholae & curiae* in *Germania*. Sed eius *differentiae* iurium *Latii & Germaniae* indicandae causae. *Principio* enim in iure Germanico *usuris foeneratiuis* locus nullus fuit, quod superius *differ. III. nota 4. & differ. IV. not. 2.* scriptum probatumque; ut adeo omne in patria *foenus* exularer. Sed tamen *ius canonicum*, quantum *interest, creditoris*, pecuniae mutuatae usu *caruisse*, ratio- nem habuit aequissimam *cap. 9. X. de arbitr.* atque *cap. un. X. de plus petit.* frustra que ab aliis exhibitam; cum christi- anae caritati admodum conforme sit, neminem alteri uel damnum inferre, aut inde fieri locupletio- rem. Quomodo etiam *IUDAEI* sacri codicis prohibitionem de *usuris*, ab *Isra- elita* non accipiendis, ut *differ. III. n. 1.* uidimus, feliciter pieque euitant; si quidem debitor aut soluat *usuras* aut iuret, se cum pecunia nihil lucratum esse, de quo plenius in *HALLENSIBVS DIVRNS 1732. num. 12. p. 183.* In his igitur ambagibus, quid facerent *Germani in comitiis*? *MELANCH- THONE* meo teste, non adprobarunt *usuras*; sed *interesse mutuatitiae* pecuniae reducerunt ad *modum*, id est, ad *quincunces*. Ita enim obuiam itum *periuriis*, de eo, quod *interfuerit*, pecunia uel caruisse uel, illa *usum* esse. Cumque alibi atque alibi *commerciorum* maior aut minor celebritas &

& frequentia, *quincuncibus* suis ad *patriam* nostram respererunt, uti tunc quidem tempora fuerant, taxando *quantitatem* eius *lucri*, quod Germanus habere posset ex *usu pecuniae alienae*. Atque hoc, siue quis ex *mora* ageret siue *Sublatis* *ex conuentione*: siue *bonae fidei* actione siue *stricti iuris*; siue ex eo quod *interest* siue ex *definita lege*: siue *mutui* *condictione* siue palliato mutuo, emto *centu*: siue *pecunia* interueniente siue alia *re fungibili*: siue creditor *persona* esset siue *uniuersitas* aut *pium corpus*, cetera. Illud quidem ue-
nimietate; quod docebit historica eorundem recensio. *An. Historia*
no 1500. in R. I. AVG. §. 31. von wucherlichen Contracten *iuris usu-*
querelae tantum mouentur de *usuraria prauitate sub regu-* *rarii.*
mento emti uenditi, cum pacto de reluendo. Sub quo etiam latuit *pactum antichreticum*. Deswegen gebothen wird, *An. 1500*
darüber ziemliche Maas und Ordnung zu machen und keine *Historia*
Gefährlichkeit darunter zu gestatten. Id est, medica manu *iuris usu-*
opus esse; sed medicinam cuique magistratui relinquendam. *rarii.*
An. 1530. in REFORM. POLIT. AVGVST. art. XXVI. in usurari- *An. 1530.*
os Iudacos statuitur poena exilii; dagegen sich dieselbe mit *Historia*
ziemlicher Handthierung und Handarbeit ernähren sollen. *iuris usu-*
Quod iterum sine ullo successu: quoniam operas praestare christi- *rarii.*
anians & recusat Iudaei & horreant christiani. *An. 1532. in An. 1532.*
R. I. RATISPON. art. VIII. in scriptus quidem est: von Poli-
cey, wucherlichen Contracten, Iudenwucher und Mono-
polien, quae mala eradicanda sint in omnibus Germaniae *Fiscus ex-*
prouinciis. In quo instituto si quis ordinum fuerit negli- *citatus ad-*
gens cunctatorque, *FISCI* imperialis *ADVOCATVS* aduersus *uersus or-*
eum excitatur. Prouocatur etiam hic ad *R. I. Coloniensem* in *dines S.*
argumento eodem, in quo ramen nihil eius reperitur. *An. R. I.*
1541. in R. I. RATISPON. §. 76. 77. repetitur idem, addita An. 1541
comminatione de *aduocato fisci* instruendo aduersus legum *comminatione*
harum contentores. Quod satis graue est, in causa priuata. *An. 1548.*
An. 1548. in REFORMATIONE POLITICA AVGVST. art. XX. est An. 1548.

An. 1551.

quidem inscriptus: *von Iuden und ihrem Wucher*, licet magis ille agat contra *simulatos contractus & emtionem rei furtivae*, quam *mutuum & usuras*. An. 1551. in R. I. AVGVSTANO §. 78. 79. cauetur: ne Iudaei *usuraria chirographa* uendant christianis. Vtrisque enim tum *actio* negatur aduersus *debitores*, imo debito cadere oportet utrosque. Sed nihil neque hic de usuris legimus; quod tamen nobis Melanchthon narravit, harum rerum consultor tum actorque in comitiis. Vnde facile est ad credendum plus ibi decusum decretumque fuisse, quam scriptum promulgatumque litteris.

An. 1570.

An. 1570. in R. I. SPIRENSI §. 83. denuo inculcatur: *ne camerae imperialis adseffores in dubium uocare permittant ea, quae aduersus vsuras in comitiis DECRETA olim sapientius*. An. 1571. in R. I. SPIRENSI §. 36. repetita prohibitio, *in commutandis monetis exercere foenus*, in uernacula, *das eigennutzige wucherliche GESVCH* (dubium an hoc uerbum respiciat differ. I. not. 7.) *das hochschedliche steigern und auswechseln des Reichs-Müntzsorten*. An. 1576. in R. I.

An. 1571.

An. 1576.

An. 1577.

Ratispon. §. 80. recoquitur idem. An. 1577. ORDINAT. POLITICAE FRANCOF. III. XVII. iterum inscriptus est: *von wucherlichen Contracten*. Summa eius capita sunt: *in keiner Handlung, auch NB. im Widerkauff mehr, als gebräuchliche fünf Gulden*, addito, *wie gebräuchlich, zu nehmen*. Vt adeo usu magis, quam lege foenus indultum fuisse uideatur. Noue tamen poena hic dicta transgressoribus usurariis *amissio sortis quarta parte, den vierden Theil an seiner Hauptforderung verlohren*. Quieuit exinde diu *foeneratitia* historia: sed, bello tricennali finito, cum uniuersa fere Germania in aere esset alieno exhaustaque a milite peregrino, graue erat & litigiosum de usuris argumentum. Hinc an. 1648.

Poena
quarta
sortis.

An. 1648.

PACE WESTPHAL. art. VIII. §. 5. his uerbis cautum: *De indaganda aliqua ratione & modo, aequitati conueniente, qui persecutiones actionum contra Debitores, ob bellicas calamitates, fortunae lapsos aut NIMIO vsurarum cursu ag-*
gra-

grauatos; moderate terminari possit. Sequitur hanc prouidentiam an. 1654. RECESSVS nouissimus §. 174; licet AVLICI An. 1654. iudicii & CAMERALIS uota & consilia, quae requirere ideo debuerat imperator, omnino desiderentur. Summa autem comitalis decreti est haec: *Anreichend der künfftige Zins* Vbi *quincunces* de, (usurae) *und interesse* (ne quis de hisce dubitaret, ex *quincunces* de, autoritate canonum), *sollen von nun an, dieselbe seyn aus* finitae *wiederkaufflichen Zinsen* (quorsum referri etiam debet an *uniuersim.* tichresis) *oder vorgestreckten Anlehen* (in mutuo) *herubrig und versprochen,* (quo pertinent usurae conuentionales), *icdoch nach Anweisung der Reichs-Constitutionen* (interpretatione si non authentica, tamen usuali) *und weiter nichts,* *als fünf pro cento, alle und iede Jahren* (licet ultra alterum tantum) *in verglichenen Terminen unfehlbar bezahlet und,* *im Falle dess Saumsals, auf bloße Vorzeigung der Obligation, per paratam executionem, verfahren werden.* Quod cum ita sit, frustra sunt, qui fingunt, actum hic tantum esse, de *usuris* ob moram, non uero ob conuentionem. Licet enim uerba sequantur ibi haec: *ausgenommen, was zwischen den Gläubiger und Schuldner allbereitt verglichen ist.* Nam ultima uox, *verglichen,* respicit terminum solutionis; non autem indulget licentiam, requirendi *usuras,* si ita conuentum, ultra *quincunces.* Ceterum noli succensere *comitalibus* hisce decretis: quod non magis sint aperta, in definienda legitima *quincunce.* Nam neque olim neque postea tantum animi habuerunt comitiales suffragatores; obuiam ire iuri canonico; quod omnes usuras damnat neque tamen extimarunt, e re fore, excipiendo *interesse,* causam dare tris & periuriis. Igitur maluisse uidentur cuiusque conscientiae relinquere rem ipsam; modo tamen definito illis, qui posthabeant canones, quod MELANCHTHON nos supra docuit *different. IV. not. 4.* Multo minus illi discrimina Latii inter *b. f.* atque *ß. i.* contractus attendere poterant; ne uel in primo offenderent ad iuris canonici lapidem.

Causae
discrimi-
nis iudici-
orum b. f.
& ff. i.

Fictitiae.

Verac.

(3) Est hodieque crux interpretum, quae *causa*, qui *finis* Romanorum in *bonae fidei & stricti iuris* contractuum *differentiis*? Alii putant, ad FORMULAS hic respexisse Romanos, quas iudicibus pedaneis praescripserit praetor. Sed hoc nihil est dictum ideo, quoniam *causae* potius aperiendae sunt; quare praetor aliis *strictum ius* commendauerit; contra aliis *bonam* contrahentium *fidem*. Alii opinantur; a diuersis *iudicibus* rem hanc requirendam; quorum alii dati sint, *ad iudicandum* secundum *acta* probataque; alii ad *arbitrium*, uti cuique ex *aequo & bono* uideatur. Sed illud ipsum est, quod requirimus, *quare iudicia* hic *diuersa* instituerit praetor? Plures sibi persuadent, cessare hic rationem; quoniam potius inhaerendum sit numeris uerbisque §. 28. 30. *Instit. de action.* commemoratis dicendumque ita *Iustiniano placuisse*. Verum quis tribuerit hoc imperatori, quod maluerit hic *imperio* uti, quam *recta & idonea ratione*? Neque desunt, qui, *negotiorum* uel *antiquitate* uel *frequentia* nodum soluere uolunt, quasi haec tantummodo uoluerint esse *bonae fidei*. Verum neque *temporum* interualla neque rerum *frequentia* conuertere debet *iuris* normam. Et quid saepius euenit; quam *pacta* uel *uerbis* uel *litteris* fieri: quae tamen nemo dixerit *bonae fidei*. Tum enim non quid *aequius melius* sit, est decidendum: sed quid *placuerit* partibus, unde nequit *iudex*, in ferendo sententiam, latum unguem discedere. Mea igitur opinione facile est, ad intelligendum causas *bonae fidei iudicii & stricti iuris*. Vbi enim actum in contractu sine *uerborum* aut *litterarum* schematibus; sed uniuersim, ut *aequius melius, schlechter Dinges auf Treu und Glauben*; ibi haud dubie *iudicem* oportet ex *aequitate & bonitate* iudicare: contra ubi, quid *fieri* debeat aut *non*, siue *stipulando* siue *scribendo*, cautum expressumque, ibi iudex adstrictus est, sequi *pacta* conuentaque neque integrum porro est, transilire *stateram* &, quod ipsi uisum est *aequius melius* pronuntiare. Quod cum ita sit; nemo iam dubitare potest;

potest; quare ius Romanum, *verbales* &, ex causa eadem, *litterarios* contractus *stricti iuris* iudiciis uoluerit accensere. Atque hoc ipsum sana etiam *ratio* uult, *ius naturae* atque *Germaniae* iudiciorum usus *forensis*. Vnde porro liquet hoc: quod *emptio uenditio*, in quantum contractus ille perficitur solo ac simplice consensu, *bonae fidei* sit; uerum, si uel *stipulationis* aut *litterarum* formulae accesserint, in conuentiones transiit *stricti iuris*. Quod thema nuperrime ex instituto sic respondimus in *DIVRIS HALENSIBVS an. 1730. num. 45. (*)* Quod tamen si opposueris hic aliqua: illud tum doceri potest, quod plura hic enormia sint, ex arbitrio imperantium statuta, contra iuris ordinem. Quae enim constitutio esse potest insolentior hac, qua imperator in *l. un. C. de rei uxoriae act.* ex stipulatu actionem uxori indulget, sine stipulatione. Nobis illud est fatis: aperuisse nos, in nostra indagatione, huius discriminis limpidissimum fontem; licet riuulis postea accesserint fordes.

ex iure naturae & Germaniae usi forensi.

Licet ius R. de iuribus quandoque.

DIFFERENTIA VII.

Num *usurae* ex mora *arbitrio* iudicis taxandae; aut *lege* uel *conuentione*?

In *iure Romano* *vsurae* ex mora *iudicis arbitrio* relinquuntur, ut ipsi uideatur, ex *more regionis* aut *pro temporis* (1) *ratione*. Imo attendendum aliquando id, quod *interest creditoris* (2). In *iure Germanico* utrumque cessat. Quoniam hic quoque *usurae legitimae* dirimunt *litrem*; ne opus sit, uel *bonae fidei* uel *arbitrario* iudicio (3).

DE-

(*) Typographicum ibi mendum est p. 736. Nam, *l. 91. §. 3. D. de V. O.* auctoritate *CULSI* ita se habet: *Plerumque, FRAETEXTV AEQVITATIS, perniciosè erratur.*

DEMONSTRATIO.

I. R. usu-
rae ex mo-
ra iudicis
arbitrio
relictæ.

(1) Clara est *L. I. pr. D. de usur. cum* IUDICIO BONAE FIDEI *disceptatur, arbitrio iudicis vsurarum modus ex MORE REGIONIS, ubi contractum est, constituitur.* Quod uero additur: *ita tamen, ut LEGI non offendar,* id est, ne excedat *legitimæ usuræ* definitam summam: illud putant Iustinianeos compilatores addidisse. Quoniam in *l. 26. eos C. de usur.* hoc, nouo instituto, inculcet IUSTINIANVS his uerbis: *nec liceat iudici memoratam AYGERE TAXATIONEM, occasione CONSVETVDINIS, in REGIONE obtinentis.* Ubi imperator sibi hoc tribuit: *quod ueterem duram & grauissimam usurarum MOLEM ad MEDIOCRITATEM deduxerit.*

Idemque
interesse.

(2) Etiam IUSTINIANI hæc prouidentia est, in *l. un. C. de sententiis, quæ pro eo, quod interest, proferuntur:* ubi tria uult imperator, *primo,* ut iudex respiciat ad id, *quod interest,* si debitor sit in mora; deinde *creditoris* damnum non excedat *duplum;* denique si illud sit maius, *clare* illud doceatur, non inanium specie. Frustra sunt, qui hanc imperatoris prouidentiam uerbis imperunt ideo: quoniam illa mater foret *tricarum & contentionum sine fine.* Nam libido creditoris facile reprimi potest iudicis *arbitrio;* uti in aliis omnibus euenire solet *causis;* quæ sunt *bonæf. aut arbitrarij iudicij.* Scio aliquem iureconsultum scripsisse: ex *centum actionibus* eius, quod *interest,* uix unam actori profuisse: sed *contra* sentit alter, pariter usu forensi doctus, quod ex *centum creditoribus* causa hac ceciderit uix *unus & alter.* Dixi sententiam egomet quoque, ad *leges cum Ebracorum;* tum *sacrorum canonum* in HALLENSIBVS DIVRNIS 1732. num. XII. pag. 182.

I. G. usu-
rae ex mo-
ra strieli
iuris.

(3) In iure Germanico enim non opus esse hic uel *arbitrario* uel *bonæ fidei* iudicio, claris uerbis definit REC. IMP. nouissimus 1654. §. 174. quæ sunt hæc: *Anreichend die künstliche ZINSS und INTERESSE* (adeoque inter vsuras & illud, quod

IN-

INTEREST, nullum fingi debet discrimen) *sellen, von nun an, dieselbe, sie seyn, aus widerkäufflichen Zinsen oder vorge-
strecktem Anlehen, herrührig und versprochen* (CONVENTI-
ONI igitur foeneratitiae hic locus nullus) *weiter nichts, als
fünff procento, alle und iede jahrend, bezahlet und, im Falle
desh Saumsals, (quod uerbum interesse MORAE respicit) wi-
der den Schuldiger verfahren werden.* Quod cum ita sit, *Inde di-
in sententia ferenda, super usuris, ex MORA debitis, strieti* *serimina*
uris iudicio est opus. Deinde idem hoc tenendum; licet *primus,*
conuentione partes hunc modum uelint excedere. Praeterea *alterum,*
nulla inter contractus *b. f. & st. i.* differentia. Porro cum *tertium,*
INTERESSE & *usurae* eodem loco censuque definitae sint: *quartum,*
dici manus in utroque ligatae esse, uidentur. Adeoque &
Ebracorum & canonum atque ipsius *uris Romani* auctoritas
circa id, quod *interest, si non sublata* prorsus; certe non
leuiter concussa & conuulsa. Licet usus forensis, inter *mer-
catores & argentarios* praesertim, contrarius forte sit. Si-
quidem creditor damnum ex mora ei temere illatum, queat
docere & iudici fidem facere. Num uero, uti *L. 1. D. de
usur.* uult, mores *regionis* in usurarum quantitate respici
debeant in Germanico imperio, pluribus uidetur *quintum.*
ualde. Mea opinione, cum ipse *K. 1. Ratisp. 1654. §. 170.*
agnoscat; principum imperii etiam hic attendendas consti-
tutiones; uti uerba se habent: *Zum zweyten: demienigen
ebenmäßsig nachgelebet werden solle: Was Churfürsten und
Stände in ihren territoriis, nach deren, ihnen am besten
bekannten Zustand, wie es in Credit-sachen unter ihren
Untertanen und Burgern zu halten, verordnet oder wei-
ter verordnen möchtn:* ego quidem non uideo causam ido-
neam ullam, ea de re etiamnunc dubitandi. Licet lubrici id
iudicii in imperii tribunalibus sit: *utrum ultra quincunces
promissae usurae soluendae ideo, quod more regionis, id
est lege prouinciali, semisses, septunces aut beses sint adpro-
batae.*

D

DIF-

DIFFERENTIA VIII.

Quid de usuris *specierum*?

In iure Romano si quis mutuo dederit fruges, humidus uel arentes, licuerat *usuras* accipere, pro duobus modis tertium (1): in iure Germanico illud uideatur nimium, adeoque ne tum quidem licuerit excedere quincunces (2).

DEMONSTRATIO.

I. R. usurae specierum tertia sortis.

Deinde centesima.

(1) Clare & definite concepta L. i. C. Theod. de usuris, uerbis, quae sequuntur: *quicumque FRUGES, indigentibus mutuas dederint, usurae nomine TERTIAM partem superfluam consequantur, id est, ut, si summa crediti in DVOBUS modis fuerit, TERTIUM modium amplius consequantur. Quae lex ad solas FRUGES pertinet. Nam, pro pecunia, ultra centesimas creditor uetatur accipere.* Licet autem correxerit hanc legem IVSTINIANVS in constitutione singulari, l. 26. §. 1. C. de usur. in SPECIERVM (frugum, olei, uini) foenori dationibus usque ad centesimam solummodo licere stipulari nec eam excedere, licet VETERIBVS LEGIBVS hoc erat concessum. Frustra interim est ratio, quam HIERONYMVS in Ezech. lib. VI. c. 18. prodit: *dedi VNUM modium, qui satius fecit DICEM modios, non instum est; ut medium MODIVM de meo PLUS accipiam?* Nam inanium specie laborant argutiolae, iuxta fruges, in aliis fungibilibus, utpote oleo, uino, cetera. Deinde quid si eueniat casus sterilitatis? Porro quid si debitor tale quid non ad semen spargendum; sed ad habendum uictum mutuauerit? Et si lucrum debitoris in causa tantarum usurarum: cur non idem habuerit locum in pecunia?

(2) 11-

- (2) Illud est singulare; quod *Theodosianum codicem*, uti in L. WEST-
 aliis causis pluribus; sic etiam in hac secuti sunt WESTGO-
 THI. *Codicis membranacei* uerba recitavi superius in *diff.* L. WEST-
 GOTI. ter-
 tia pari-
 ter.
 II. *not. 3. p. 7.* Verum enimvero iniquissimum hoc esset, to-
 lerare in patria nostra. Non solum ideo, quod ne quidem Quae I. G.
 iniqua
 prorsus.
 idonea ratio adpareat in ueteri Latio: sed etiam, quod *Germa-*
niae agri non ita foecundi sint, ut conferri queant cum ferti-
 lissima Italia. Quid? quod *agricultura* etiam nostra requirat
maiores longe, quam isthic, impensas. Demum uti *Iusti-*
niana apud nos regnat iurisprudencia, quae modum ha-
 rum quoque usurarum reduxit ad centesimas: loco autem
 earundem solae *quincunces* apud nos legitimae: sic nuper
 VSVRARIAE prauitatis damnauimus *praefectum*, qui, in mu-
 tuando *fruges* (das Samenkorn), excessit hunc modum one-
 rauitque hac mole agricolas.

DIFFERENTIA IX.

De usuris post rem iudicatam?

Iure Romano, post rem iudicatam, debitor, si moras
 traxerit in soluendo, ad *duplicatas* tenetur usuras,
 idque in poenam, quod non paruerit (1). In iure
 Germanico uti poena *dupli* cessat alias: ita hoc etiam
 casu debitor non habet, quod sibi metuat porro (2).

DEMONSTRATIO.

- (1) Amplissima est L. I. C. *Theod. de usuris rei iudicatae* his I. R. ex
 uerbis concepta: *qui, post IVDICII FINEM, exceptis duobus iudicato*
mensibus, MORAM adferent solutioni, in DVPLICIVM CEN-
TESIMARVM conueniantur usuras. Vt, quia MALAE FIDII usurae.
POSSESSORES in fructus duplo conueniuntur; aequae malae
 D 2 *fidei*

fidei DEBITORES simile DAMNI periculum persequatur. Sed tamen CREDITOR moram CONTESTARI debet.

1. G. non
est dupli
poena.

- (2) Principio enim in *iure Germanico*, si quid pars deliquerit in *iudicis autoritatem*, in poenam occurrit, non *parsi* soluendam; sed *iudici ipsi*. Adeoque illi satis esse debet *executio* sententiae, sumptibus debitoris morosi. Quod idem, in *malae fidei* possessore, pariter est repetendum. Illud uero, usu forensi receptum, quod eo casu currant *usurae* ultra alterum tantum.

DIFFERENTIA X.

De *usurarum* diuersitate, intuitu diuersitatis *creditorum*.

INJUSTITIA-
NEA CON-
stitutio de
usuris

1) *Senato-
rum &
illustrium.*

2) *merca-
torum &
opificum.*

3) *nauta-
rum.*

4) *cetero-
rum;*

sub *nalli-
totis* poe-
na.

IVR. GRM.
in usuris

1) *princi-
pum.*

2) *subdi-
torum.*

3) *merca-
torum.*

In *iure Romano*, pro respectu *personarum*, foenus exercentium, etiam diuersi fuerunt *usurarum modi* (1). Nam SENATORIBVS principio *interdictum*, foenerari (2); deinde indultae illis usurae *semisses*; post *trientes* tantum uiris ILLVSTRIIBVS. Verum MERCATORIBVS *hesses* fuerunt licitae (3) atque in TRAIECTITIA pecunia & mutuo SPECIERVM, *centesimae* (4). Hominibus uero aliis quibusque interdictum, stipulari usuras ultra *semifses* (5). Alia ramen poena non statuta, quam contractus nullitate (6). In *Germanico iure* principio ne quidem *principes & magnates* retinet pudor, foenus exercere (7). Deinde tenentur omnes imperii subditi eodem usurarum modo, *quincuncibus*; in quibus prouinciis, quod in quamplurimis euenit, illae non prolatae sunt ad *semisses* (8). Sed *mercatoribus* concedi solent *hesses* (9); imo in quibusdam regionibus *centesimae*

simae trapezitis & Iudaeis (IO). *Traiectione pecuniae* aut *nautico foenori* nullus modus statutus: quod periculorum genera diuersa sint immensaque (II). Ut frustra sint argutiae IVSTINIANI.

4) *trapezitarum.*
5) *Iudaeorum.*
6) *in nautico foenore.*

DEMONSTRATIO.

- (1) Spem fecerat, non expleuerat tamen litteratissimus SALMA-
SIVS in *praef. operis de modo usurarum*, libri singularis, de
VSVRIS IVSTINIANEIS; quem post *primum de usuris* atque
alterum de modo usurarum, fit *tertio* loco edendus. Haud
dubie herba ei porrigenda foret tum in rebus, faciendis ad hu-
maniorum iuris artem. Est autem locus classicus in *L. 26. C. de usuris*; ubi diuersis hominum generibus usuras etiam sta-
tuit diuersas. Quem illustrabimus.
- (2) Unde facile est ad intelligendum; quod rem foeneraticiam
Romani habuerint turpi loco indignoque senatoria aut pur-
purata dignitate. Causa fuerat haec: quod ciuibus Romanis
congruum magis fuerat, innumeras seruorum cohortes coe-
mere & alere, unde dominis immania lucra; quam; mutu-
ando nummos, diuitias quaerere. Atque hinc *usuraria in-
terdicta* aduersus magni nominis ciues & rerum administratos.
Principio de ALEXANDRO SEVERO supra *diff. IV. not. 1. p. 10. Senato-
rum.* audiuius LAMPRIDIVM cap. 26. quod *netuerit, senatores
foenerari*; sed, gratis dando mutuum, specimen edere ge-
nerosae indolis & liberalitatis. Indulfit tamen illis munuscu-
lum accipere ideo (*); quod postea pariter fuit sublatum;
eius loco, surrogata *semisse*. Mouit hoc IVSTINIANVM; ut
in *L. 26. C. de usur.* praeciperet hoc idem suis rerum admini-

D 3

ftris:

(*) PRISCIANVS in libro de ponderibus: *siliqua est; quod dicunt Graeci
νεπαριον uel νεαρις.* Et Romanis est uniuersim quaelibet res nauici aut
munusculi genus. Amplior est ISIDORVS *lib. XV. c. 24. Siliqua est
XXIV. pars solidi, ab arboris semine uocabulum tenens. Scrupulus
VI. siliquarum.*

*Illustrium
& superil-
lustrum.*

stris: ideoque iubemus, ILLUSTRIBVS quidem personis sine eas PRAEDECEDENTIBVS (superillustribus) *minime licere, ultra TERTIAM partem centesimae* (trientem) *VSVRARVM nomine, in quocunque contractu, nili vel maximo, stipulari.* Accessit forte superioribus causis etiam haec: ne quid fieret per simoniae aut concussionis crimina.

*Negotiato-
rum.*

(3) Verba IUSTINIANI in l. 26. C. de usuris sunt haec: *Illos, qui ERGASTERIIS praesint vel aliquam licitam NEGOTIATIONEM gerunt usque ad BESSEM centesimae.* Ergasterii nomine utitur imperator Graecus, pro quo Latini *tabernas, officinas* aut *opificinas* dicerent. Haud etiam *trapezitis* aliis idem usurarum indulgendum. ISIDORI explicatio est lib. XV. c. 6. haec: *ERGASTERIVM locus est, ubi OPVS aliquod FIT. Graeco enim sermone ἐργαστήριον operor significat.* Et de uerbo *negotiationis* idem lib. XVIII. cap. 15. ita differit: *NEGOTIIVM, quasi NEC OTIIVM. Negotium autem est in CAUSIS, NEGOTIATIO in COMMERCIIIS dicitur. Ubi aliquid DATVR; ut maiora LVCRENTVR.*

*Traiecti-
onum foc-
noris.*

(4) De TRAIECTITIO foenore nautico disponit l. 26. C. de usur. his uerbis: *in TRAIECTIITIS contractibus vel SPECIERVM foenori dationibus usque ad CENTESIMAM licere stipulari NEC eam EXCEDERE, licet VETERIBVS legibus hoc erat concessum.* Vix adsequi licet coniecturis; quid mouerit imperatorem, ad uela contrahendum in *nautico foenore*. Nam *periculum* in alterum transferre, ab eoque in se suscipere, pretio statuto, quaeus quid habet iniqui? Quare usurarum ideo *modus olim sine fine*, teste PAVLO *recept. sentent. lib. 11. tit. 14. §. 3.* Sed tamen permanet imperator in suo interdicto etiam post in *nouella 110.* abrogata *nouella 106.* quae centesimas excedi permiserat. Fateor esse hoc noxium ualde in commerciis. Quis enim pro his usuris, legitimis olim, susceperit in se pericula *naufragii & piratarum*? Debitori ita nocetur, non creditori, quem ille pro tantillo lucello

non

non reperit. Exsibilant igitur hanc constitutionem rei nauticae periti.

- (5) Claudius demum l. 26. C. de usur. quemadmodum sequitur: *Hominum Ceteros autem OMNES homines DIMIDIAM tantummodo cer. aliorum. refinae, usurarum nomine, posse stipulari & eam quantitatem usurarum etiam in aliis omnibus CASIBVS NVLLO modo AMPLIARI, in quibus citra stipulationem exigi usurae solent. Nec liceat IVDICI memoratam augere taxationem, occasione CONSVETVDINIS, in REGIONE obtinentis.* Inter nimium & parum igitur medium placuit IVSTINIANO. Quod eo quidem liberius facere potuit: cum in *zona Roma* pridem desiderant partium studia pauperulae plebis & patritiorum opibus abundantium.
- (6) Finitur l. 26. C. de usuris sanctione: *si quis autem aliquid Poena contra MODVM HVIVS fecerit constituturus, NVLLAM peni- usurarum us de superfluo habeat ACTIONEM: Sed & si acceperit, in nimietatis. SORTEM hoc IMPVTARE compelletur.* Idque siue palam hoc fiat siue machinationibus creditorum, si quid sub munusculi aut filiquae tegumento acceperit aut praeripuerit de sorte, *nul- litatis causa est eadem.* Nihil hic de *infamia*, nihil de *amissione quartae partis* in sorte. Satis fuerat hoc, in stipulatione maioris usurarum summae, actum esse nihil.
- (7) In mores iuit *Germaniae* nostrae, imo uniuersae prope- I. G. PRIN- modum *Europae*: ut imperatores, reges ac principes rerum- CIPES & que publicarum regnatores, pro temporum felicium infeli- RESPVLL- ciumue rationibus, *mutuo pecunias dent accipiantque neque CAE in foe- gratis; sed pro usuris, non quinquaginta non solum; ue- nore.* rum, in bellorum praesertim iniuriis, impensas, sine mora, exigentibus, *contempsit & ultra.* Idque sine ullo dedecore, pudore ac uerecundia. Quod si euenerit hoc in *principe Germania*; iterum iterumque requiri solet: nam hoc fieri possit iure, an iniuria? Qui-ultimum tuentur, illi proue- Num li- care solent ad imperii COMITIALES RECESSVS in *differentia* gentur VI. quincunco?

Rationes
dubitandi

decidendi.

Repositio
ad dubita-
tiones.

VI. nota 2. p. 18. 19. 21. recensitas ordine. Imo ad l. 26. C. de usuris, ubi personis illustribus & superillustribus indulgetae sunt tantummodo trientes, id est, quatuor pro centum in sorte. Addunt in R. I. Ratispon. 1532. atque 1541. clare praecipit; ADVOCATVM fisci imperialis excitandum aduersus harum legum uiolatores. Quid? quod in R. I. SPIRENSI 1570. §. 83. grauius iniungatur camerae imperialis adfessoribus; ut, in sententiis ferendis, tueantur leges imperii aduersus usurarios. Tandem etiam fit eis statuta poena, in amittenda sortis quarta parte. Ad extremum in DEPUTAT. RECESS. 1600. §. 139. illud porro decisum: quod etiam ualere lex debeat in eo, quod interest, *ein gewisses, loco interesse, zu statuiren*. Verum enimuero contra sentiunt alii; standum in hac principum causa pacto conuentoque; ut, quod semel promissum, debeat praestari & solui. Idque rationibus firmare solent, spernendis necquicquam. Principio enim; quod a republica & principe fiat; illud consulte factum esse, fit credendum pro publica salute. Quae suprema lex sit. Deinde si necessitas urgeat principem; hanc omnes leges vincere. Porro cum principi rerum administri non desint, frustra opponi leges, priuatis scriptas, qui facile queant circumueniri. Praeterea si princeps non stet promissis, fidem ei habiturum neminem, qua tamen difficilius ille careat, quam priuatus. Post, si integrum sit principi, usurarum modos nunc contrahere; iterumque proferre inter subditos; quidni idem licuerit sibi ipsi. Neque obesse ad PRIMVM RECESSVS IMPERII de quincuncibus non excedendis. Nam has leges sacras & sanctas esse in subditis; quorum negotia priuata respiciat: non publica principis ac reipublicae. In altero autem pueriliter agere iureconsultos; si principes imperii, regalibus & iure legislatorio instructos, conferre audeant cum Romanorum imperatorum aulicis ac purpuratis administris: qui a domini sui pependerit nutu, instar seruorum.

uorum. *Tertium* argumentum, intentatum aduersus illos, qui nolint *foeneratoribus* in suo territorio ponere modum. *Quartum* mandatum, eameralibus iniunctum intra *limies* constringendum *legis* ipsius, quae respiciat negotiationes priuatorum. Atque in has *quintum* poenas statutas tantum. *Sextum* laxare potius *modos usurarum*, quam stringere. Ita enim uerba RECESSVS 1600. §. 138. concepta esse: *da dem creditor solch sunff Gulden nicht annehmlich, sondern er vermeinen wolle*, tam ex lucro cessante, quam damno emergente, NB. *ein mehrers zu fordern: das ihm alsdann sein GANTZ INTERESSE zu dociren, gebührlich zu liquidiren und zu bescheinen, und der richterlichen Erkänntniß darüber zu erwarten, unbenommen seyn solle*. Atque hoc re uera asylum est creditorum principis. Quotus enim quisque est inter priuatos, qui tantam *pecuniae uim* in arca habeat; ut principi *centum millia* & ultra mutuo dare queat? Potius, hoc casu, creditor ipse ab aliis mutuat, *argentariis, negotiatoribus, iudaeis*, quibus si ipse soluerit *besse* uel *dozantes* aut ultra: quæso! quam facile fuerit creditori ad agendum & docendum id quod *interest*. Idque ex superioris RECESSVS indulgentia?

- (3) Plures sunt, qui, etiam in *Germania*, mallent calculum *semif-* Qui ma-
sis, ex iure *Iustiniano*, retentum fuisse olim. Cum *neg-* lint *semif-*
riationis in patria ea nunc sit ratio; ut, emendo uendendo- ses in Ger-
 que, tantum lucri parere queat pecunia adeoque uersura eius mania,
 eodem pretio sit aestimanda. Quapropter etiam in *Porussiae* quam
 regis prouinciis, in *Saxonia* porro ac *Brunswicensi* ducati- quincun-
 bus ille calculus sit receptus ac definitus lege. Quod tamen ces?
 uelim intellectum de *usuris conuentionalibus* tantum; si au- Num se-
 tem inter partes actum nihil, tum quidem, mea opinione, misses le-
 standum lege imperii, *quincunciali*, quod tutus sum in HAL- gis; an
 LENSIBVS DIURNIS an. 1732. num. 12. p. 179. Illud uerò, conuencio-
 in imperii supremis tribunalibus, est ambiguum: *num ita* nis?
 E quo-

quoque pronuntiandum in *semiffibus stipulatis*? Ita quidem ego iudicarem; quod in *causis priuatis* leges imperii cedant legi provinciali.

De usuris
mercato-
rum.

(9) Olim in *Germania* mercatorum uel nullam uel paruam *negotiationem* fuisse, supra *differ. II. not. 2.* & *differ. IV. not. 2.* est dictum. Sed hodie docendum ex aduerso. Quo igitur mercatoribus *uersura* lucrosa magis: eo etiam *usurae maiores* illis indulgentiae atque a creditoribus eorundem expectandae. Praesertim quod nulla fere *negotiatione periculo* uacet. Inde uulgi sermo: *Wer nicht waget, gewinnt nicht.* Edicta Belgica de *centesimis* multoties indultis in *negotiatione* laudant ZYPAEVS *lib. IV. iuris Belg. tit. de usuris p. 128.* Sim. van LEEUWEN in *censura forensi lib. IV. c. 4.* CVDELI-NVS de *iure nouiss. lib. III. c. 3.* in plerisque *Germaniae* provinciis *mercatoribus* indultae *besse*.

De usuris
argentari-
orum.

(10) Ratio est haec: quod *argentarii* & *trapezitae* non proprios alii nummos credant; sed alienos plerumque, quibus & ipsi soluere teneantur *usuras*, quandoque graues sat, ne fidem, semel fallendo, amittant. Ne igitur opera eorundem mercede careat; illis, in exercendo foenore, longiores omnino relinquendas manus. Quod *Belgii* exemplis probat ZYPAEVS in *notitia iuris Belg. lib. IV. de usuris & nautico foenore p. 127. 128.* dummodo eiusmodi mensae foenebres, die *Wechsel-Bäncke* und *Lombard*, a *Longobardorum* moribus requisitae ac denominatae, munitae sint priuilegiis. Qua indulgentia & *centesimae* sunt licitae. Quamuis magis *impunes* illae sint & in ciuili nexu; salua *canonum*, concientiae inuitu, auctoritate & poenis ecclesiasticis non sublatis. Quae inter *euangelicos* uel fieri non debent uel facta non punienda, praeter rationem.

De usuris
in *traiecti-
sto* pecu-
nia.

(11) Fateor, uix adsequi licet coniecturis; quid mouerit IVSTI-NIANVM, ad contrahendum uela in *foenore nautico*. Nam est hoc instar *emtionis spei* aut retis, hamae uel *aleae iactus*.

De-

Deinde neque hac *prohibitoria lege* consulitur uel *creditori* uel *debitori*; imo nocetur utrisque. Primo quidem ideo, quod nemo se ingesturus sit, *magno* periculo, ob *paruum* lucrum: alteri autem, quod, deficiente creditore, *maritimam negotiationem* uix unus aut alter instituturus sit, suo *folius periculo*. Unde is facile potuerit, uno casu naufragioque, depauperari. Hodie praesertim; ubi *naugia* non tantum *maribus* solent committi; uti Romae aut Constanti-nopoli quondam: sed etiam ipsi *ocean*, parum cognito uel Romanis uel aliis populis orbis uniuersi. Ut adeo uel haec causa satis sit; ad deserenda castra *Iustiniani*. Res ipsa igitur loquitur estque illud forensi usu probatum eorum, qui *nauticum foenus* exercent: quod; in his casibus, cessent *usurarum modi*, definiti lege. Cuiusque potius conuentioni illud relictum; quid, in hisque *maritimis* fortunis, uel sperare uel desperare uelit. Hinc etiam, suo iam tempore, PAVLVS *lib. II. tit. 14. §. 3.* sano iudicio ita sentit: *TRAIECTIA pecunia, propter PERICVLVM creditoris, quamdiu nauigat nanis, INFINITAS usuras recipere potest.* Belgas hic praecipue audiendos esse puto; quod eius reipublicae anima sit *maritima negotiatio*, in *ocean* parum cognito. Quamuis, hoc casu illi, qui *traiectitium foenus* exercent, plerumque aliis contractuum nominibus utantur, ASSECVRATI-ONIS uel BODEMERIAE. De quibus Hug. GROTIVS in *introductione iuris Belg. lib. III. part. 10. §. 11.* *van Verbruncken-tenung ende Woeker* atque *van Bodemerye*; LOCCENIVS *de iure maritimo lib. II. cap. 6.* STRACHA *de affecurationibus*; ROSEBOOM *costumen van Amsterdam cap. 52.* CHRISTINAEVS *vol. I. decis. 203.* Taceo alios. Idem dicendum, fietiam *pecunia* per *terrestria loca*, transferenda, uis *parum securis* a latronibus aut hoste.

DIFFERENTIA XI.

Quid de *usuris* ultra *sortem*?

IVSTINIANVS modi
usurarum
arbitr.
Constitu-
tio alterius
tanti,
Iuri Ger-
manico
aduersa.

In *iure Romano*, uti IVSTINIANI, in usurarum defini-
endis modis, opera prorsus singularis (1): sic et-
iam eius constitutio, qua prohibuit, usuras stipulari aut
soluere *ultra alterum tantum* sortis, omnino noua est (2)
parumque conducens reipublicae (3). In *iure Ger-*
manico haec ipsa eo est iniquior; quo magis usurae re-
ductae sunt ad id, quod est minimum, *quincunces* (4).
Egit hoc ipsum interpretes in transuersum. Ut legem,
in *altero tanto*, acciperent pro spatio usurarum *anni uni-*
us (5). In quo licet errauerint illi turpiter: patriae tamen
iureconsulti tantopere eandem limitarunt legem ideo:
ut exceptiones regulam superent & eneruent (6). Can-
dor itaque maior illorum; qui istam Latii prohibitio-
nem uel nunquam receptam uel pridem abrogatam
esse, censent fori usu (7). Quod ultimum etiam nos
tueimur ratione & autoritate imperii tribunalium.

DEMONSTRATIO.

Num *pro-* (1) Sunt quidem graues dubitandi causae; num IVSTINIANVS
hibitio fuerit huius *prohibitionis* autor? Principio enim in *L. 26. si*
iam Ulpiani? non *sortem* §. 1. *D. de condict. indeb.* habentur uerba: *supra*
DVPLVM autem usurae nec in STIPVLATVM deduci nec EXIGI
possunt. Verum uti ueteres interpretes hoc intellexerunt de
eo tantum casu, quo unius anni usurae ultra alterum tantum
fortis stipulae: ita interpretes humaniores alii contra exi-
stimarunt; compilatores Iustinianos hoc, ad sensum princi-
pis sui, ita Ulpiano adfinxisse. Deinde urgent alii sententiam
Pau-

PAVLI lib. II. tit. 14. §. 2. SVpra CENTESIMAM solutae sortem Pauli? minuunt. Quod Anianus ita accipiat explicetque: in pecuniis CREDITIS, cum solutio usurarum SORTEM AEQVAVERIT, Aniani? si quid AMPLIUS creditori datum fuerit, de CAPITE (*) debiti subtrahitur. Si uero & CENTESIMA & CAPVT impletum est, quod AMPLIUS creditor acciperit, reddere debet debitori. Fateor ultimi uerba facile trahi posse in hunc sensum: quod ultra alterum sortis nequeant usurae praestari aut exigi. In rebus autem obscuris uti coniecturae est locus; sic nobis etiam hic liceat opinari. Principio illud uerum est; PAVLI uerba explicanda esse ex ipso Paulo. Sed ille in loco eodem Neutrum largimur.
 §. 4. ita sentit: usurae, quae centesimam excedunt, per errorem solutae repeti possunt. Quod idem est illud, quod in §. 2. enuntiat: usurae, supra centesimam solutae sortem minuunt; & consumpta sorte repeti possunt. Nihil hic de usuris ultra alterum tantum, temporis successu, praestitis aut praestandis. Quod etiam agnoscunt uiri doctissimi CUIACIUS & SCHVLTINGIUS & recte. Quid autem de barbaro interprete ANIANO? aut coecus & bardus & stupidus ille fuit aut, insana & mala mente, Pauli sententiam detorquere uoluit in alios sensus. Manet ergo haec uel gloria uel superstitio, in usurarum altero tanto prohibito, penes IUSTINIANVM.

- (2) Inculcat hoc, uti fieri solet in legibus, extra rationis & iuris naturalis normam, latis, semel iterumque. Nam principio in l. 27. de usuris C. de usuris clare ac definite praecipit: *cursum* (qui est plurium annorum) *in super usurarum ultra DVPLVM minime procedere, concedimus.* Deinde in NOVELLA 121. ubi dolet, legem hanc torqueri in alios sensus, aperte scribit: *cum IEGES nostrae nihil ultra DVPLVM solui uelint & in eo solum a PRIORIBVS differant, quod illae quidem debita usque ad DVPLVM sistant, si NULLA SOLVTIO facta sit; nos uero* Constitutiones IUSTINIANAE l. 27. C. de usur. Nouell. 121
 E 3 ad-

(*) Est hoc in uernacula idem, die *Hauptsumme*, das *Capital*; *Hauptstul*, cetera.

admittamus; ut PARTICULARES etiam Solutiones debita soluant, quae usque ad DVPLVM fiunt: sancimus; ut secundum hoc COMPVATIO fiat & si illi soluant, quantum MILLE aureis DEEST, foeneratitiam quoque 600. aureorum recipiant, ne DEBITVM ex hac causa SAEPIVS exigatur. Praeterea in NOVELLA 138. repetitur sanctio eadem: ne quis usuras, licet per PARTES solutas, ultra DVPLVM sortis uel promittat uel exigat. Ut adeo nullae ad effugii latibula super sint causae; quicquid, de nimio legis rigore, possit, per ratiocinia aequi & iusti, in arenam produci. Repetit idem HARMENOPVLVS lib. III. tit. 7. §. 6. ex eiusdem iuris promptuario.

Nov. 138.

Retractatio legis in Nov. 160.

(3) In iure uoluntario locus nullus ratiociniis. Stat pro his placitum legislatoris. Sed tamen, si status temporis, quo scripsit Iustinianus, cum nostro conferatur; spes mihi certissima; ipsum imperatorem aliter sensurum, si quidem manes eius licuerit, in nostra iudicia, reuocare. Eo fidentiores sumus in hac spe: quo clarior est NOVELLA 160. in qua superiores leges ita ipse declarat, ut tantum non illas reuocare uideatur. Causa fuerat haec: *Debet aliquis ciuitati LEGATVM, cuius annuatim redditus vsuras. Quas putat periisse; quod AEQVAVERINT sortem. Respondet imperator LEGEM suam huc non esse trahendam.* Sed cur quaeso? Audi ratiunculas. Quia primo hae similes redditibus sint annuis. Sed hoc tegumento inuolui omne mutuum diuturnum poterit. Praesertim quod, ipsius legislatoris iudicio, *similes* tantum; non autem re uera annui redditus sint. Deinde, quod *ciues* debeant; quorum officium sit *patriam* fouere, non *laedere*. Sed iure suo utens nemini facit iniuriam. Porro, quod ita calefactiones balnearum nequeant fieri. Sed nemo obligatur alterius commoda promouere suo damnò. Demum, quia eadem cura esse debeat *ciuitatis*, quae *fisci*. Sed lex superior uniuersim concepta est in usurarum genera quaeque. Summatim, consultum magis iuisset; *ciuitatem privilegio* munire: quam

Ratione parum idonea.

quam male philosophari, torquendo legem huc illuc. Exemplo id esse potest: quod lex rectius caret prooemio.

(4) Decreta comitialia collecta habes in *differ. VI. not. 2.*

Decreta

(5) Illustria barbarae iurisprudentiae nomina ACCVRSII; IASONIS; de CASTRO; SALICETI, imo BARTHOLI & BALDI congefist recenfuitque *Ioan. Pet. SVRDVS in confilio 302.* quod ualde est momentofum. Et ita creditum, doctum iudicatumque fuit, inde a tempore inftauratae in Italia iurisprudentiae Iuftinianeae usque ad tempora *Guilielmi BVDAEI*, qui primus ostenderit Iuftiniani mentem esse hanc; quod debitor, qui tam diu foluerit ufuras, ut illae superent fortis summam, non obligetur, illarum aliquid foluere porro. Adeoque fatis tum fore, reftitui, *fortem* feu *caput*, das *Capital* oder den *Hauptftal*, idque prodit *Part. II. ad lib. 48. D. iii. s. p. ii.* edit. *Parif. 1536. f.* Idem eodem fere modo aduertit *ALCIATVS lib. I. parerg. c. 33.* Verum enimuero illud folet requiri:

R. I.

Interpretatio *ufualis* contra *Iuftinianum.*

Num ideo INTERPRETATIO VSVALIS, qua VSVRAE ultra ALTERVM TANIVM probatae; ideo damnandae in posterum? Num illi locus?

Grauis certe est ratio, ad id negandum. *Principio* quod *corpus iuris* receptum fit; ut *GLOSSAE* est intellectum, ac *FORIS.* Deinde ipse etiam *ufus*, quo nemo dubitauerit de *altero* tanto licito, faciat ius. *Imo*, quod est magis, hic ipfi legi deroget. *Demum* fi criticorum & philologorum opiniones *forenfem ufum* tollant, ius fore multoties in *ambiguo.* Ad *extremum*, fi, in *modo ufurarum*, castra *Iuftinianeae* uniuersim deferta, eo facilius etiam *aequitati* naturali hic dandus fit locus.

(6) Confuli hic poffunt *iureconfultorum* cum *systemata*; tum etiam *refponfa, confilia & decifiones* forenfes. In illis *prohibitio* ufurarum *alterius tanti* ceffare debet in *caufis*, quae *mes.* Limitatio- nes enor- fe-

sequuntur. *Principio* 1) si usurae iam *solutae* uel annuatim uel etiam 2) *uniuersim*; in utroque nulla sit indebiti conditio. *Deinde*, 3) si *debitor* morosus uocatus sit in ius *iudiciumque*. *Tum* 4) si *debitor nuntium* miserit huic *alterius tanti* exceptioni. *Praesertim* 5) si renunciatio facta sit *fide iurata*. *Praeterea* 6) si *creditor* sit *mercator*; si 7) sit *argentarius*. Post 8) si pecunia *traiectitia* credita, inter centum pericula. *Tum* 9) si *debitum* sit *ex legato* aut fideicommissio aut etiam 10) ob *promissam doctem*. Porro 11) si *debeatur pupillis* uel 12) *piae* causae; idque etiam 13) in *monte pietatis*. *Demum* si 14) *ciuitati* aut 15) *communi-
oni* debeatur uel etiam 16) *fisco*. *Tandem* 17) si *creditor* docere possit uel *damnum* emergens uel 18) *lucrum* cessans uel 19) *creditor conuincere* possit debitorem *lucri* facti cum mutuata eidem pecunia. *Ad extremum* 20) si facta fuerit *chirographi nouatio*. Taceo argutiolas alias plures; quae *iuris prudentiam* reddunt difficillimam, sine causa ulla; quod *regulam* uincant exceptiones. Id ergo agit iureconsultus magni nominis, in schola curiaque, TABOR (*): ut ostendat omnia haec *anti-Iustiniana* esse. Adeoque consultum magis foret, *IUSTINIANA* abrogare; quam illa impetere per latus, telorum tanta segete.

Contra
praxis in
Germa-
nia.
I) Leges
Magde-
burgicae.

(7) *Principio leges* dabimus; deinde *forensia praeiudicia*; tum *comitialia* problemata; demum *rationes* iusti & aequi. In *legibus* occurrit nostra *provincialis*, his uerbis concepta: *quoniam VSVRAE nostri in Germania aeni ideo reducuntur ad QUINCUNCES; ut desiniant id, quod INTEREST; quoniam creditor ex MUTVO tantum lucri possit habere alias: igitur statuimus & uolumus: ut VSVRAE, licet ULTRA TANTVM re-
sistent,*

(*) In libro peculiari de praesidiis *infelicitum creditorum* & imprimis *ex-
ceptione alterius tanti usurarum*, quem exhibent eius *opera uol. I. p. 247*. Veniam meretur ille, quod fauore actus sit *infelicitum de-
bitorum* abreptusque ita in transuersum.

stent, nihilominus SOLVANTVR neque DEMINVANTVR in CAPITE aut sorte ()*. Ubi ratio semel iterumque repetita: quod *quincunces* definiant non tam *usuras* aut *foenus*, quam id, quod *interest*. Quoniam legislator, pro sui aevi statu, credidit: centum numeris debitorem quemlibet tantum lucrari posse, ut soluere queat, anni spatio, *quinque de centum*. Et etiam nunc ita emere & uendere solent homines

F

agros

- (*) Est haec *constitutio* eo maioris facienda, quod lata & edita sit ratione consultissima, principis & ordinum prouincialium unanimi consensu. In uernacula lex ita se habet. *Magdeb. Pol. Ordn. cap. 51. §. 1.* Allhie weilen die Zinsen von ausgeliehenen Geldern, in ickigen Zeiten, nicht eigentlich wie Zinsen, sondern als gebührendes *Interesse*, dem Creditori gerechet werden, massen der Creditor sein ausgeliehenes Geld vor dem bestimmten Zahl-Termine von dem Schuldner nicht wieder fordern mag; ob ihm gleich eine Noth anstehe, aus welcher er sich mit dem ausgeliehenen Gelde, wenn er dessen mächtig wäre, retten, oder sonst sich Nutzen und Vortheil schaffen könte: so setzen und ordnen wir, aus diesen und andern uns bewegenden Ursachen mehr, hiermit: daß hinführo, obgleich von Jahr zu Jahren einzeln soviel Zinsen, als das *Capital* sich beträget, oder noch ein mehrers, über solch *alterum tantum* bezahlet, oder aber aufgeschwollen, dennoch der weitere Lauff der verschriebenen oder aus der verzögerten Bezahlung des *Capitalis* herrührenden Zinsen dadurch nicht gehemmet, vielweniger das, was über das *alterum tantum* entrichtet, an dem *Capital* abgeführt werden, sondern die Land-üblichen Zinsen, als ein billiges *Interesse*, so lange, als das *Capital* unabgelegt bleibet, abgestattet werden sollen: jedoch wann nach der vorigen Landes-*Constitution* die Zinsen *ultra alterum tantum* aufgelauffen, soll der hinterstellige Rest darüber nicht gefordert werden. Gleichwol von Zeit der *Publication* dieser unserer neuen, der vorigen *derogirenden, Constitution* weiter fortlauffen, und in Zukunft, so lange, als die *Capitalia* stehen bleiben, der Zins davon dem Creditori unweigerlich bezahlet werden. Sollte auch ein im Herzogthum Magdeburg gefessener Debitor, bisher seinem Creditori etwas an Zinsen *ultra alterum tantum* in denen Fällen, da bishero die Zinsen höher nicht lauffen indgen, bezahlet haben, soll er solches, als *indebite solutum*, zu *condicere* oder zu *compensare* befugt seyn.

Eius ratio
consultif-
sima sine
fine.

2) usu forti

agros praediaque: ut emtor pecuniam in rem uertat, quae de *centum quinque* ferat aureorum *reditus* duraturos sine fine. Vulgi sermone dicimus: *er habe sein Geld wohl angeleget, das Gut verzinsete sich Land-üblich*. Id est, quod Leges Latii habent pro *more regionis*. Quod cum ita sit; *Germaniae* nostrae *mores*, usu testatissimi, ius faciunt; *quincunces* sufficere ad id, quod interest quotannis & *creditoris*; ut accipiat & *debitoris*; ut soluat, in *lucro damnoque* compensando utrobique. Cumque hoc tam diu continuet; quam diu primus *careat* pecunia mutuata, alter uero eadem *utatur*: infpidum prorsus esset, filum obligationis abrumpere & tollere *legem*, uniuersim in republica latam & sine fine duraturam. Fidenter igitur scribere potuere patriae iureconsulti; quod durent usurae, quam diu usus fortis duret. Neque attendi exceptionem *alterius tanti* in *tribunalibus* imperii. Loquatur *Petr. Frid. MINDANVS* de *processibus camerae imperialis lib. II. c. 78. artic. 6. n. 21.* his quidem uerbis: *usuris sortem DVPLICANTIBVS, CESSANT usurae. Verum hoc, ex PROBABILI legitimarum usurarum RATIONE, HODIE NON ATTENDITVR. Sed, quam diu DV-RAT MVTVVM; tam diu praestantur VSVRAE; etiamsi CEN-TVM uel MILLE annos duraret obligatio.* Idem iisdem pene uerbis adfirmat *Ernest. COTHMANNVS uolum. II. respons. 52. num. 259. EXCEPTIO; ne usurae SVpra ALTERVM tantum, aut DVPLVM exigantur, senatui patrocinari nequit. Nam HODIE, quam diu DV-RAT MVTVVM; tam diu PRAESTANDAE VSVRAE; etiamsi CEN-TVM uel MILLE annos duraret obligatio. Quod ipsum EXPERIENTIA quotidiana non solum comprobat; sed iuris RATIO confirmat. Cum usurae hodie non ut VSVRAE; sed ut INTERESSE & lucrum cessans, PVBLICA LEGE TAXATVM, debeantur.* Alios testes forenses laudauimus in *HALLENSIBVS DIVRNIS an. 1739. num. 25. p. 417.* Demum illud est non minus singulare: quod thema hoc: *num usu-
rae*

rae ultra alterum tantum sortis debeantur? tractatum fit in plenissimis COMITIIS, an. 1654. Quod tamen inuicem dissentientium essent integrae cohortes, nihil actum; sed problema dilatatum in comitia futura. Neque tamen ex hoc tempore aliquid actum aut definitum fuisse, memini me legisse. Ceterum negantium olim maiorem partem fuisse; illud facile intelligitur ex *sententia*, in *Magdeburgico regimine* lata die 15 Dec. 1658. in causa usurarum *Schulenburg* contra *Meyendorff*, uerbis, quae sequuntur: *solvantur vsurae auctori ULTRA ALTERVM TANTVM. Quodsi tamen illae prohibitaе fuerint in comitiis; reddat auctor, quod ultra accepit, reo*, indebiti conditione. Unde plura intelliguntur. Principio quidem in problemate ordines suffragatores *conuenire non potuisse*; deinde rem *dilatam* in aliud tempus: praeterea *communem* tamen, in foris Germaniae, *praxin*, ultra alterum tantum debitores damnasse: igitur re ipsa clarum esse, hanc *seruandam*, usque dum aliud uideatur uel imperio uel legislatori in prouinciis. *Ad extremum*, speciminis loco, ex aequo & bono atque ex *iuris naturalis & rationis* sanae principii tuti sumus in HALLENSIB. DIURN. 1739. num. 27. hanc causam; quod illa aequa & iusta sit: prohibita autem *alterius tantum solutio & creditori* manifestam iniuriam & *debitori perfido & ingrato* praestare patrocinium; imo, in *commerciis*, fideque ciuium, obesse nimium quantum reipublicae saluti. Sed cum haec dissertatio inauguralis in *iure uoluntario ac positiuo* uerferet, argumenta ibi plene planeque *discussa* nolo hic repetere.

3) problemate comititiali.

4) Sana ratione.

DIFFERENTIA XII.

De *usurariae* nimietatis poena.

In *iure Romano* foeneratorum, *usuras* legitimas *exce-I. R. poena* *dentium*, poena fuerat *restitutio quadrupli* *abundantia*.

F 2

dan-

I. G. poe-
nae enor-
mes.

1) infamia,

2) priuatio quar-
tae

3) fortis
ipſius:

4) multa,
carcer, exi-
lium.

Prudentia
legislato-

ria,
expenſa,
lance.

danter accepti (1): necquicquam *infamiae*, quam *PRO-
CLETIANVS* tantum irrogauit *anatocisimi* reis (2). Po-
ſtea ne *primam* quidem *multam* adprobauit *IUSTINIA-
NVS*. Cui fatis fuerat, *exceſſum* punire *nullitate* atque
debitori indulgere; ne ſtet *promiſſis* & ſoluta repetat
indebiti *condictione* (3). In *iure Germanico* plusquam
trifulca tela uibrantur in uſurarios. *Principio infamia*
sacra & *ciuilis* (4); deinde *priuatio* uel *quartae* partis
in forte (5) uel *fortis totius* (6); demum *poenae* statu-
tae aliae utpote *multa*, *carcer*, *exilium* & quid praec-
terea non (7)? Satis acriter; dummodo fatis conſulte;
ne *poena* ſuperet delicti *grauitatem* (8). Praeſertim
in *modico* exceſſu; uel in *ſemiſſe*, quae alibi foenerato-
ribus eſt lege indulta (9). Et quaefo! uni delicto
quae demum lex ſtatuit triplicium poenarum genera?
Contra autem hodie & olim exempla docent; maximos
uſurarios ideo ad *gentilitios honores*, *nobilium*, *baro-
num*, imo *comitum* quoque extolli; ſi quidem, in hac
ipſa uſuraria improbitate, *regibus* & *reipublicae* profu-
erint (10).

DEMONSTRATIO.

Poenae
quadrupli.

(1) Eſt *lex 2. C. Theod. de uſuris* quae ſequitur: *Quicumque
ultra CENTESIMAM, IVRE PERMISSAM eruerit, QUADRVPLI
poenae obligatione conſtrictus, protinus ABLATA REDHIBE-
BIT. Hi uero qui antea, pari ſurore, graſſati uſpſam de-
regentur, in DVPLVM extorta reſtituant.* Illuſtratur haec
conſtitutio teſtimonio *CATONIS* in *prooemio de re ruſtica*:
*maiores noſtri ita legibus poſuerunt; FVREM DVPLI con-
demnari, FOENERATOREM QUADRVPLI. Quanto maiorem
ciuem exiſtimauerint FOENERATOREM, quam FVREM, hinc
licet*

licet aestimare. Sed adposite *Iac. GOTHOFREDVS*: haec ipsa LEX poenaeque IVSTINIANO DISPLICUIT; qua causa hanc legem a CODICE suo uoluit abesse solique ANATOCISMO hanc poenam proposuit in l. 20. C. ex quibus causis infamia irrogatur. Causa huius conuersionis fuerat haec: Nam principio quadrupli poena dictata in libera republica ideo: quoniam illa magis scripta fuerat in gratiam *aurae popularis*. Quae tamen, ob rigorem nimium, statim post fuerat abrogata. Reducta autem a THEODOSIO in canonem, quasuis usuras horrentium, gratiam. Contra, postquam IVSTINIANVS usuras reduxit ad *semissem*; iudicio prudentissimi imperatoris, exinde alia poena non opus fuerat, quam NULLITATIS. Idem sentiret imperator hodie ideo; quoniam usurae iam nunc deminutae ad quincuncem.

- (2) Hoc sibi *Iac. GOTHOFREDVS* persuadet; qui l. 20. C. ex quibus causis infamia irrogatur, ex mente *Iustiniani*, non ultra extendit, quam ad usurarum usuras in *anatocismo*. Hoc si ita esset: frustra mouerentur iuris problemata: utrum usurae legitima excessus puniendus hodie in iure *Iustiniano* infamia? utrum in hoc genere *usurarius* queat condere testamentum? utrum ipso iure fuerit infamis; an demum post sententiam? utrum infamia extendenda in illos, qui usuras *semisses* accipiunt, illis indultis in prouinciali lege? utrum infamia haec sit iuris an facti & leuis maculae? & quae sunt generis eiusdem. Quamuis enim HARMENOPVLVS lib. III. *promtuarit. 7. n. 22.* duas causas alleget in uerbis: *Οἱ ἀνατοκίζοντες τὸν ζῶντα καὶ τὸν ἐκείνου ἀπαρτῆρες, ἀτιμῆνται*: ille tamen in primo etiam peccat alias; quod nouellam LEONIS lib. III. tit. 8. adprobet: *omnes usuras*, cuiuscunque modi, ob legem diuinam, esse damnandas infamiamque ideo cuique irrogandam.

- (3) Plana est L. 20. C. de usur. Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit constitutionis (ecce comminationem!) Poena nullitatis folius.

NULLAM penitus de superfluo habeat actionem: sed & si acceperit, in sortem hoc imputare compellitur. Et porro quid, si *fligularum* uel *sportularum* nomine aliquid detraherit de mutuata sorte? Respondet: in soluendo & sortem in tantum minuendam & *usuras* nimias habendas pro non scriptis. Neutrum certe dici potuisset; si quidem *usurarius* fuisset multandus *sortis quarta* parte.

Dirae in
usurarios
acres satis.

- (4) In civili infamia putant, *usurarium* excludi a testimonio dicendo aut *testando*, ultima uoluntate; in *sacra* cum arcent a sacramentorum usu; mortuo negant honestam *sepulturam* atque alterius *uitae beatitudinem*. Haec & *dirarum* genera alia plura congegit CARPZOVIVS in *turisprud. crimin. part. II. quae. 92.* quae est de *poenis usurariae prauitatis*. Cumque plura ibi scateant *superstitione*, *iuri canonico* propria; non habent certe *ICri Evangelici*; quare classes eius generis *dirarum* uel tueantur hodie uel, quod in pluribus deprehendi, gaudeant, illas adaugere. Illustrissimus uir & *ICtus* sui omnino aevi, princeps L. B. de COCCII in *iure controuerso lib. XXII. h. t. qu. 1.* destruit cum *iuris canonici*, in *damnandis usuris*; tum *poenarum* eis dictarum uim, una similitudine: *Quis negat*, inquit, *aedes locari posse*, pro *insigni locario*? licet illae non pariant. Et si in ciuitate singulis aedibus *locarium definitum* certa summa; quis quaeſo, si hanc exceſſerit in locando ciuis, eum ideo deuouerit *diris*; dixerit *infamem*; ino spoliauerit *bonis*, graui multa; aut *banno* eiecerit ex urbe & *prouincia* interdixeritque *aqua & igne*. Non leniori autem uirgula tractant *poenas usurariorum fora* Germaniae plura & doctores ac iudices forenses, impetu infano & furibundo tantum non. In *Comment. ad AVREAM BVLLAM tom. I. tit. 1. §. 3. p. 100.* notauimus carbone; quod CAROLVS IV. & ciuibus & ciuitatibus intentauerit *BANNVM IMPERIALE* (*deſs Reichs-Acht*) si quidem electores eorumque legatos in *annona circumuenerint* unius alteriusue *ferculi*, plus

plus petendo, quam pretium fuerit commune. Multo magis hic liceat repetere idem. Sit enim *modus* in rebus & gravitas *poenae* non excedat *delicti* gravitatem.

- (5) Illud inculcant RECESSVS IMPERII passim, an. 1577. tit. XVII. Amissio *solle den vierdten Theil an seiner Hauptforderung verlohren haben.* Locum superius commemoravimus *differ. VI. in forte. not. 2. p. 20.* Quaeso! unde haec *quartae* poena. Testatissimum est; quod CATO *de re rustica* scripserit: *furem DVPLI damnari; foeneratorem QVADRVPLI.* Unde accusatores dictos esse *quadruplatores.* Et clara est *l. 2. C. Theod. de usuris* his uerbis promulgata: *Quicumque ultra CENTESIMAM, iure permissam, aliquid eruerit, QVADRVPLI poenae obligatione constrictus, protinus ABLATA redhibebit. Hi uero, qui antea, pari furore grassati, in DVPLVM EXTORTA restituant.* Nisi igitur fallor, *COMITIALES SVFRAGATORES;* occasione huius legis, *poenam quartae sortis* decreuerunt. Sed errarunt ita omnino. Nam intelligitur hic non *quarta pars sortis;* sed *quadruplum illius summae,* quam *debitori* extorserunt ultra *legitimum* & definitum modum usurarum. Sed ne hoc quidem est iuris *Iustiniani;* qui ideo *quadrupli* legem omisit in suo codice.
- (6) CONSTITVTIO SAXONICA 1625. promulgata, est quidem Amissio haec: *dass die Wucherer nicht allein des VIERDTEN theils; sondern auch der GANTZEN auf Wucher ausgeliehenen SVMMA verlustig seyn.* Exclamat CARPZOVIVS *part. II. quaest. 92. num. 28.* Hoc prudentissime ita dispositum.
- (7) Idem rigor legitur in CONSTITVTIONE SAXONICA an. 1583. Poena *ex-Sondern auch HIERVBER, nach Gelegenheit der Verbrechen, traordini ZEITLICHEM GEFANGNIS und da er hieruber mehrmals nem practeten, in unsern LANDEN gar NICHT geduldet werden.* Imo 1625. in superius nota 6. allegata constitutione additur: *auch am LEIBE wohl gestraffet werden.*
- (8) Nemo liberius meliusue hanc *poenarum dirizatem* expendit *ex-*

Trutina
Euangeli-
ca: ne quid
nimis.

Rigor cle-
ricorum
etiam
nunc.

Paradoxa
in usura-
riis hono-
ratis.

expunxitque *pontificiam* hanc *superstitionem* in *usuras* & *usurarios*, quam uir illustris & tot lustris mihi amicissimus collega *Iust. Henning. BOEHMERVS* in *iure ecclesiast. lib. V. tit. 19. membr. 2. de usuraria prauitate eiusque poenis* §. 33. ad §. 46. Vtinam momenta, ibi collata, imis sensibus ponderarent animo legislatores, iudices & iureconsulti! Certissimus sum; longe aequius ac iustius fore, *IUSTINIANAM* hic iurisprudentiam sequi; quam *papalia decreta*, superstitionis plenissima.

- (9) Licet enim *modus usurarum* ad hos limites prolatus sit, in pluri-
mum Germaniae prouinciarum statutis: permanent tamen *pontificia tribunalia* etiam *semissi* in usuris scribere dicam eandem. Creditores eius generis dicere *usurarios*; eis *coelum & terram* negare; arcere ab usu *sacramentorum*; imo e *coetibus christianis* expellere; mortuis destinare *asinam* sepulturam, cetera. Quod magis, quam uis ipse imperator *FERDINANDVS II.* an. 1628. non *semisses* solum; uerum etiam *septunces* indulserit *Austriacis: bey Verlust der Hauptsumma mehrers nicht, dann 5. 6. oder 7. pro cento iahrliches interesse zugelassen*, quam constitutionem exhibet *Franc. Anton. de GVARIENT in codice iuris Austriaci p. 509. 510.* clerici tamen existimant, quod in *foro soli* impune sit: illud in *poli foro* puniendum & execrandum. Imo *usurarias causas ecclesiastici fori* esse; non *secularis*.
- (10) Illud quidem quis coegerit in *iuris harmoniam: infamia* notare *usurarios* & tamen eosdem euehere ad maximos honores ac *dignitates*, non *munerum*: sed etiam *gentilitarum*. Super-
sunt hodieque in Germanico imperio familiae illustrissimae, quarum maiores *nobilitati* infimae, mediae ac summae adscripti sunt ideo: quod usuris corraferint diuitias & ipsis imperantibus mutuauerint pecuniarum maximas summas imque ob immodicas usuras. Scilicet uincit quidem legem necessitas publica: sed aliud est, *usurarios* impunes habere; aliud ornare comitum & baronum diadematis & corollis.

DIFFE-

DIFFERENTIA XIII.

De *reditibus* annuis.

In *iure Romano* *reditus* annui, fundo innexi, parum ^{I. R. redi-} cogniti fuerunt. Quod illis *usuræ* essent *legitimæ*: ^{tus rari.} Inuisissima autem quævis genera *seruitutum* (1). Contra in *Germanico iure* olim *usuræ* impunes magis, quam ^{I. G. redi-} *legibus probatæ*. Unde pallia & fraudes ad *emendum* ^{tus fre-} *annuos reditus* (2). Ut in orbe forte uniuerso non tot ^{quentissi-} censitici agri ac fundi; quam in sola *Germania* (3). ^{mi.}

DEMONSTRATIO.

- (1) Est famosissima *L. 15. quoties nec hominum D. de seruitut.* Ratio *re-* uniuersim his uerbis concepta: *seruitutum non ea natura dituum a* *est; ut aliquid faciat quis* (soluat censum) *sed ut aliquid* ^{personis.} *pariatur.* Quod iuris axioma exemplo *praediorum*, unde *reditus legati*, comprobatur, ubi ideo, *legataria mortua*, *expirauisse legatum*, deciditur in *l. 12. Gaius D. de annuis leg.* Quamuis enim *l. 33. cum debere columnam restituere D. de seruit. praed. urbanorum* uideatur ob stare: satis tamen ^{aut rebus.} nostro argumento id est, quod moribus Latii hoc fuerit omnino aduersum: *praedia*, in *reditibus annuis* seruire aeternum. Ut adeo magis obstricta sit *persona* ad praestandum, quam ipsa res aut *praedium*. Propterea ne quidem *Iustini- ani NOVELLA 160.* potest aliter intelligi, quam de obligatione *personae* necquicquam uero rei.
- (2) *Causæ*, quod plura in *Germania* nostra *censitica praedia*, *Causæ re-* quam in orbe propemodum uniuerso, mea opinione sunt ^{dituum} *haec.* *Principio* nobiles *Germaniae seruis* agros adsignarunt ^{plurimum} ad colendum & dandum annuatim census, in *frugibus* ^{in Germa-} *primum*; deinde in pecunia. Testis est *TACITVS de M. G. cap.* ^{nia.}

G

25.

25. Seruis non in nostrum morem descriptis, per familiam, ministeriis utuntur. Suam quisque SEDEM regit. FRUMENTI modum dominus aut PECORIS aut VESTIS, ut colono, iniungit. Igitur Germani his moribus, inde a principio suae reipublicae, adsuetae fuere; ut praedia adficerent censu: quod Romae fuerat inauditum. Deinde eo ipso; quod maiores nostri abhorruerunt a foenore & usuris omni aevo: loco earundem, in pecunia mutuanda, adhibuerunt census atque hos uerbo contractuque incrustarunt emti uenditi. Qua formula etiam usi sunt in uernacula: *funfzig Reichsthaler Zins kauffen*, pro mille in forte. Retinuerunt illi haec quoque instituta postquam usurarum modus lege ciuili indultus, ut ecclesiasticam euitarent censuram, etiamsi a ciuili poena tuti essent.

Inde praedia censura tota.

Praedii unius census multiplices.

- (3) Nam uni multoties praedio septuplices census; quorum alii constitutiui, alii reseruarii: iterum redimibiles alii alique irredimibiles: porro alii in frugibus, alii in nummis aut angariis consistunt. Neutro opus fuerat Romae, ubi nulla possessio seruis, nullaque alia iura: ut adeo opus non esset, seruitutes in faciendo tolerare. Hodie autem, postquam publica onera in rusticorum & ciuium praediis tanta sunt, quae exhauriunt fere inde speranda commoda; nefas est, tales reditus praediis imponere porro. Ne principum subditi impares essent ferendis oneribus publicis extra ordinem.

DIFFERENTIA XIV.

Num conatui, in usuraria nimietate, poena?

I. Roma-
no

In iure Romano usurariae nimietatis poena in actu ipso constiterat, usurarum acceptarum ultra definitum modum; necquicquam in conatu aut promisso (I).

I. Germanico.

Quod ipsum in iure Germanico est adfirmandum eo fidenter.

dentius, quo minores in illo usurae, quam in iure Romano. Licet sentiant aliqui ex aduerso, (2) idque canonicj iuris superstitione (3).

DEMONSTRATIO.

- (1) Sunt quidem delicta in *iure Romano*, ubi puniri solet *conatus*, utpote in *l. 8. C. ad L. Corn. de fals.* atque in *l. 3. §. 2. D. de calumniar.* Verum in utroque hoc casu *lege* cautum uerbatim; quod *insidiarum* haec genera *clandestina* sint, proditu difficilia. Contra *leges* tenent *exercentes* tantum *usurariam* prauitatem; quod fit *accipiendo*, non autem frustra *promittendo*. Deinde salutis publicae hoc admodum conducit; si *debitori* fas est, *inescere* inanibus *promissis* creditorem, ad mutuo dandum. Qui alias forte difficilis fuisset ad credendum. Taceo, quod *IUSTINIANVS* poenales aduersus *usurarios* *leges* expunxerit in suo codice ideo: quod satis quidem iudicauerit ad consulendum debitori obaerato; si fidem datam licuerit fallere & ita eludere *foeneratoris* conatum.
- (2) Principio enim formula aduersus *usurariam* prauitatem semper in *RECESSIBVS* ac legibus imperii est haec: *nicht mehr als gebräuchliche Gulden zu NEHMEN*; non ultra quincunces accipiendae, *ORDIN. POLIT. FRANCOF. 1577. tit. 17.* Est autem aliud *petere*; aliud *accipere* iterumque *promittere* aliud quam *soluere*. Primum non depauperat debitorem neque creditorem datat; sed alterum. Deinde *TRIBVNALIVM* imperii *praxis* est eadem, teste graui & pragmatico, *GAILIO 2) praxi in cameralium obseruat. lib. II. obseru. 4. 5.* usurae, *ultra modum promissae*; sed non *solutae* non *uitiant* contractum in *forte*; sed tantum habentur pro *non adiectis*. Ita in *CAMERA* *saepius* *IUDICATVM*. Addunt ueteres iureconfulti *causam*. Nam *INTENTIO* *deprauata*, *lucris* *ultra modum*, *vsvra mentalis* est; sed *LEX* *poenalis dicta* *VSVRAE REALI*, definiunt *BALDVS* ad *C. de usur.* in *prooem.* atque *MOLINAE*.

4) patriae
iurecon-
sultorum.

5) praeiu-
diciis aca-
demicis.

vs de *usur.* Inde MEVIVS *part. VI. decis. 402.* atque *part. VIII. decis. 185.* Est in *usurario contractu crimen.* Sed POENA non obtinet; nisi quis RE ipsa acceperit; non si, REI loco, CHIROGRAPHVM. Quod idem repetunt de BERGER ad *Lauterbach. lib. XXII. tit. 1. quaest. 2.* Demum firman-
t hoc idem *sententiis iuridicorum collegiorum,* utpote HELMSTADIENSIS apud antecessorem illustrem LEYSERVM in *meditat. ad D. specim. 246.* WITTEBERGENSIS apud *Dn. de BERGER in oeconom. iur. lib. IV. p. 764.* HALLENSIS in *diurn. Hallensib. 1735. num. 3.* Ubi problema hoc: *num mentalis usura poenam mereatur?* respondimus insigni commentario. Rationibus contra sententium discussis pariter.

- (3) Illud in doctrina *uirinum* potest omnino adfirmari: quod *animo* etiam peccetur; non *actū* tantum. Adeoque ecclesia omnino sollicita sit de *corrigenda mala mente.* Adulter est, qui cupit alterius uxorem; sed *mentale adulterium* hoc non punitur furca aut mala cruce. Idem sentiendum est, de *usura,* quam dicunt *mentali.* In qua animus malus in *uitio* est: non in *crimine;* cui statuta poena.

DIFFERENTIA XV.

De usuris vitalitiis.

I. R. *vitalitiae* exul-
tant.

I. G. *Leibrenten,*
Leibzucht
in usu.

In *iure Romano* VITALITIAE VSVRAE ne quidem *nomi-
ne* cognitae fuerunt, multo minus *re ipsa* (1). Quo-
niam metuendae fuerant insidiae vitae ab illo, cui mors
alterius multum profutura. In *iure Germanico* autem
contractus *vitalitii,* die *Leibrenten,* *Leibzucht,* admo-
dum sunt frequentes atque utiles reipublicae (2). Quo-
niam cessant, in populi nostri dextra fideque, heredi-
petarum pericula quaeque. Et saluberrimum est re-
medium aduersus quosque infortunii casus; non indi-
gere in uicinia mortis ac rugosa senectute.

DE-

DEMONSTRATIO.

(1) Vulgi sermo est: Italiam bonam; pessimos Italos. Imo pa-
radisum Italiam, quam tamen inhabitent diaboli. Myriades
ibi hominum pereunt insidiis & avaritia hereditetiarum. Famofissima haec crimina & nunc & olim, testantur omnis
aeui ac orbis autores, quos conduximus in *miscellis rom.*
II. lib. 4. opusc. 3. differentia 12. p. 1105. 1106. sq. Inde, Ro-
mano iure, *pacta successoria nulla* neque testamenta, nescia
reuocari. *Heredem* habere, hoc idem fuerat, quam conci-
tare in se uitae insidiatorem. Unde facile est ad intelligen-
dum causas: quare per iura Latii exulauerint VITALITIAE VSV-
RAE. Occurrit quidem casus in *l. 8. necessario D. de pericu-
lo rei uendit.* His fere descriptus uerbis: *cum vsvm FRV-
CTVM mihi uendis interest, utrum HIC tantum TVVS sit?
an uero ipsum quoque CORPVS? Si PRIMVM; cum statim
MORIERIS, NIHIL mihi DEBEbit HERES tuus; HEREDI AV-
TEM MEO DEBEbitVR, si tu VIXERIS. Si VLTIMVM; HERE-
DI meo NIHIL debebitur; heres autem tuus debebit mihi,*
quoad uixero. Atque hunc contractum conferre quodam-
modo solent cum *uitalitiis usuris.* Nam illud certum est,
usum fructum finire cum morte *usufructuarii.* Uti pereant
usurae cum uita emtoris redituum uitalitiorum. Et, fateor,
uix usufructuarium ab *insidiis* securum fuisse *propriarii,*
ob *lucra* ex illius *morse.* Verum exempli loco fingit hoc
PAVLVS; non autem, quod ita euenerit, respondet. Deinde
si plerique mali; quis dubitauerit, aliquos fuisse bonos atque
ab hoc latrocinii genere alienos. Haud dubie igitur emtor
usufructus de *propriarii* bonis moribus debuit porquique
ante certus esse, quam contraheret. Sed nostris Germanis,
in emtione *uitalitiarum usurarum,* nulla sollicitudo. Cre-
duntur, in populo nostro, boni omnes. Quapropter his
contractibus nihil frequentius atque uilius reipublicae.

I. R. quare
uitalitiae
usurae
nullae.

(2) No-

I. G. uita-
litii con-
tractus
utiles.

(2) Nouo contractui opus fuerat uerbo nouo, nato in uernacula & ciuitate post donato barbarae Latinitatis. Audit ille nobis *Leibzucht*; *Leibrenten*; *Leibgeding* & emtor horum redituum: *Leibzüchter*, id est, *der die Zinsen auf Leib- oder Lebens-Zeit ziehet oder einnimmet*. Hinc uocabula Latinobarbara: *usurae uitalitiae*, duraturae ad *uitae* dies aut etiam *uitalitiae*, quod faciant ad uictum cultumque creditoris. Ita enim proficit & *creditor* & *debitor*. Primus, quod ita certus sit, ne indegeat unquam, ne quidem in ultima senectate. Deinde crescunt potius, aetate crescente, eius generis *usurae* ideo, quod tunc quidem proximiores esse uidentur morti, quae illas tollit. Praeterea cum nemini soluantur, quam ipsi creditori, dem *Leibzüchter*; etiam securus est ab illis, quibus est obaeratus, ne *uitalitios redditus* uindictent sibi. *Debitoris* autem insigne lucrum est hoc: quod, creditore mortuo, cedat *ipsi fors* omnis creditae summae. Deinde cum eius generis creditores alii breuioris sint uitae, saepius euenire solet hoc; ut, si uno alteroue anno soluerint trientes aut quadrantes, centies, quod dederunt, alio casu recipiant. Ut adeo *uitalitiae mensae* inuidenda inferantur incrementa. Fortunae lusus sunt, fallax haemus, alea, spes. In iure *salinario* huius ciuitatis uerbum *Gerente*, alio sensu, occurrit: quo idem est, quam definitus reditus ex *salinis*, formula concepta his uerbis in uernacula: *er hat soviel Zober (Solen) GERENTE auf seinem Kot*. Nam *salinariae casae* hi reditus innexi sunt numerosque habent uel simplices uel multiplices & perpetuos, qui uocari solent *stäte Gerente*. Inueni enim hoc quoque; quod quidam eorum acquisiti sint ad dies uitae tantum ideoque *Leibgerente* solebant uocari. Quod tamen hodie sublatum est defuerudine. Ceterum, qui operas praestant uel in *hauriendo* ex fonte uel in *ferenda aqua salsa* in *casas salinatorum* ideo audire solent *Gerentner*, quod hi illis reditus, instar *salarii* & beneficii, ob praestita seruitia, debeantur uel etiam *piis corporibus gratis*, instar alimentorum. De etymologia usque uerbi *Renten* in uariis Europae populorum linguis egimus supra *different. I. num. 6. p. 3*. Quod addere placuit hic in ciuium nostrorum gratiam.

Quid Ge-
rente, Ge-
rentner in
nostris sa-
linis?

Roma

* * * * *

S Er seines Fleißes Capital
 Usträens Hand auf Wucher lehnet,
 Denselben hat sie allemahl
 In Zinses statt mit Ruhm gekrönet.
 Der Pabstes Sinn ist ihr zu schlecht:
 Sie schickt sich nach dem Bürger-Recht,
 Das sich mit keinem Trug verbindet.
 Vertrag und Billigkeit hat statt:
 In dem sie stets gewähret hat,
 Was sich in dem Vergleiche findet.

Gelehrter Rosenbach, dieß ist
 In Deinem Beispiel zu erkennen:
 Worauf Du gleich gegangen bist,
 Den Zins will sie Dir redlich gönnen.
 So ist Dein Capital verzinst;
 Du ziehst den reichlichsten Gewinnst:
 Man hört, man sieht, man kan ihn lesen.
 Wohl dem, der solchen Wucher zieht,
 Da man an Kunst und Purpur sieht,
 Das Capital sey schön gewesen!

Christoph Friedrich von Fleming,
 Nob. Pomer. Oppon.

Sic vigor ingenii nunquam finit esse latentes;
 Sic vigiles, presso sequitur pede, gloria curas.
 Contigit hoc patiens, socium coniungere vtrumque,
 Deserit ingenium multos, diligentia multos.
 Verum inter falsumque haerent timidique errare,
 Hic gradus figunt tremulos, vbi maxime tritus
 Obiicitur trames. Decies iam iura recocta
 Iniussi apponunt, fastidia longa scientes.

H

In-

Ingenium, studium, & quicquid fuit hifce negatum,
Hoc TIBI concessum. TVA, TE, conamina probant,
Quae tenui cura, nomen laudesque negatas
Zoilis extorquent inuitis, & ambitiofe
Triftibus eripiunt. Sic pergens culmina fumma
Doctrinae, ascensu superabis, laurea ferta
(Proemia digna viro) circum tua tempora neftens.

Casp. Henr. de Normann,
Equ. Mecklenb. Oppon.

Nobilitas verumque decus virtute paratur.
Tempora victoris, cingit stellata corona.
Sic quoque confequeris meritos TIBI victor ho-
nores
Dignus eras illo pretio, quod nunc capis amplo.
Quare TIBI seruet vultum fortuna benignum
Perpetuo ut possis doctrinae carpere fructus.

*Viro praenobilissimo nec non doctissimo, dignitatem
doctoralem amplectenti, fanfta quaeque appre-
sans haec gratulabundus dicas*

C. L. Muller, Megapoli
I. V. Stud. Oppon.

Bienque tout le monde vous loue, & m' y invite ;
Je ne faurois pourtant jamais m' y disposer.
Il faut, pour bien louer, éгалer le merite
Je le fais, je m' examine, & n' ose plus vous
louer.

A. F. Olthoff,
de la Pomer. Sued. Oppon.

ΕΥΦΕΜΙΑΙ,
Q V I B V S
SVMMOS IN VTROQVE IVRE
HONORES

IN
ILLVSTRI FRIDERICIANA HALENSI
SOLENNI RITV

D. XI. APRIL. MDCC XXXX.

COLLATOS

NOBILISSIMO, *AMPLISSIMO ET*
CONSULTISSIMO

DOMINO

HENRICO AVGVSTO
ROSENBACHIO,

GRIMMENSIS MISN.

FAVSTOS AC FELICES ESSE

IVBENT

COGNATI ET AMICI.

Roma suos albo quondam cingebat
amictu

Victores, & quos nobilitabat ho-
nos.

Hala ast purpureo victores cingit
amictu,

Ornatum qualem, suavis amice, capis.

Nam præclara Tibi tandem victoria, nullo

Sanguine, sed multo parta labore, stetit.

Ter benedicta Trias, tanto benedicat honori,

Donet victori præmia mille, precor!

Fausta gratulationis ergo scripsit

D. Joh. David Wendlerus,

Potent. Reg. Pol. & Princ. Elect. Sax. a Con-
sil. Rer. Commissar. nec non Dynastia
Dobrilucensis Præfectus.

Nunc Themis alma Tibi donat sua præmia,
Amice,

Prosperet hocce Deus! sis memor us-
que mei.

Hoc gratulabundus apposuit

Geo. Gottfr. Schiefferdecker,

Accif. Insp. & Advoc. jur.

Heus!

HEus! ubi pacta fides, Frater carissime, qua Te
Jurabas similem tempus in omne mihi?
Haëtenus & studiis communibus, atque fuisse
Nos animis, nec non constat honore, pares.
Nonne videbamus fratrum par nobile, tecum
Nonne, quod est rarum, mens fuit una mihi?
Jam primus fidei dirumpis amabile scædus,
Par, Tibi non constans, nec cupis esse mihi.
Nunc majora petis multum mutatus ab illo,
Nec reputas ubi sit dextra fidesque data!
Nunc minor evado, natu Te major, honore:
Es natu minimus, major honore tamen.
Accipis oblatos fummos Doctoris honores,
Quos claræ Themidi turba dicata capit.
At tam magna datur nondum mihi palma laborum;
Et mihi nomen idem, quod fuit ante, manet.
Nec tamen invidéo tantos Tibi, Frater, honores,
Qui sunt doctrinæ præmia læta Tuæ.
Sis major titulo, virtutibus esse priorem
Te non, donec erit spiritus hicce, sinam.
Fortunet tantum lætis successibus almus
Omnia, quæ Tibi sunt suscipienda, Deus.
Sic quoque delatis titulis me major honorum
Evades nunquam prosperitate minor.

*Paucis his fratri suo natu minori, Jur. Utr. Doctoris
infantia auspiciato capeffenti gratulari, eidemque
prosperrimo quaque apprecari voluit frater natu
major*

Adamus Henricus Rosenbachius,
Advoc.

H 3

Die

Sie Jugend ist es so gewohnt,
Daß, wer ihr einen Tempel bauet,
Und ihren goldnen Schimmer trauet,
Sie solchen, nach Verdienst, belohnt.
Die Spur derselben zwar zu finden,
Ist schwehr, denn die begrastete Bahn,
Wo oft die Gänge wollen schwinden,
Führt einen rauhen Berg hinan,
Doch zeigtet sie zugleich von weiten
Unschätzbar grosse Lustbarkeiten.

Es ist die Ehre, die sie ihr,
Dieweil sie stets bey ihr gewesen,
Zum lieben Kinde auserlesen,
Die hält sie den Verehrern für:
Verspricht sie ihnen auch zu geben
Als einen werthen Ehe-Schatz.
Doch daß, wenn sie nach solcher streben,
Sie ihr zuvor den ersten Platz
In ihren Herzen müssen gönnen,
Sonst wird sie sich von ihnen trennen.

Da Sie, Hochwerthgeschäfter Herr!
Sich nun zum Jugend-Beg gedrungen,
So ist es Ihnen auch gelungen,
Daß Sie nun weit geruhiger
Sich mit der Tochter können gatten,
Und stets auf dieser schönen Bahn
So wie die Sonne ihren Schatten
Den Körpern allen geben kan,
Die deren Wirkung hoch zu schätzen
Sich unter ihre Strahlen setzen.

Sch

Ich freue mich daher im Geist
Wenn ich den Sinn nach Halle schicke
Und Rosenbachen da erblicke,
Der *Doctor Utriusque* heist.
Wenn ichs mit Augen könnte sehen,
Wie man Sie zu verehren weiß:
So sagt ich, HERR, es soll geschehen,
Daß Dero Tugend Ehrenpreis
Wie Epheu grünend müsse bleiben:
So aber will ichs wünschend schreiben.

Johannes Weise,
Rev. Min. Cand.

G solst Du, Werthster Freund, vor die erlangten
Gaben
Der edlen Wissenschaft den Lohn des Fleisses haben,
Da Dir der Doctor-Huth wird rühmlichst aufgesetzt,
Als des Apollo Dich ja selbstn würdig schätzt.
Wie kanns auch anders seyn? Es muß wohl aufs Bemühen
Nach Weisheit, klugen Wit, der Ehren Lorbeer blühen;
Drum thut derselbe wohl, der sich mit Lust bemüht,
Weil er hernach davor die Frucht der Mühe sieht.
Weil Du dies auch gethan; so steht Dir nunmehr offen
Der Ehren güldnes Haus, und läßt Dich ferner hoffen
Noch mehrern Tugend-Lohn, als so nur dem gebührt,
Den kluge Sinnen mehr, als blosses Prahlen ziert.
Wohlan! da Du demnach die Doctor-Würd erlanget,
Mit der nur, so was Rechts studiret, rühmlichst pranget;
So laß Gott diesen Lohn noch ferner fruchtbar seyn,
Und stelle sich bey dem zugleich das andre ein.

Johann Friedrich Schubarth,
J. U. C.

Wer

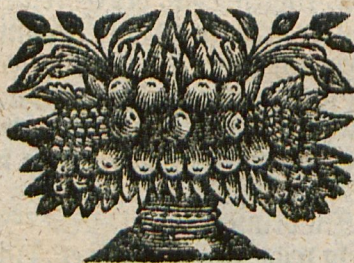
Es der Tugend ungeschmincktes Wesen
Sich zu seiner Führerin erlesen,
Dem folgt Ehre: Ehre bleibt noch immer
Der Tugend Schimmer.

Man sieht icht an Ihnen ein Exempel
Tugend führet Sie durch ihren Tempel
In den Pallast wohlverdienter Ehren,
Sich zu vermehren.

Es vermähle sich mit Dero Glücke
Fernerhin ein freudenreich Geschicke:
Tugend ist die Quelle, so Vergnügen
Nie läßt versiegen.

Dieses solte hinzusetzen ein Kleiner Verse:

Adolph Christian Wendler.

02 H 1192

V078

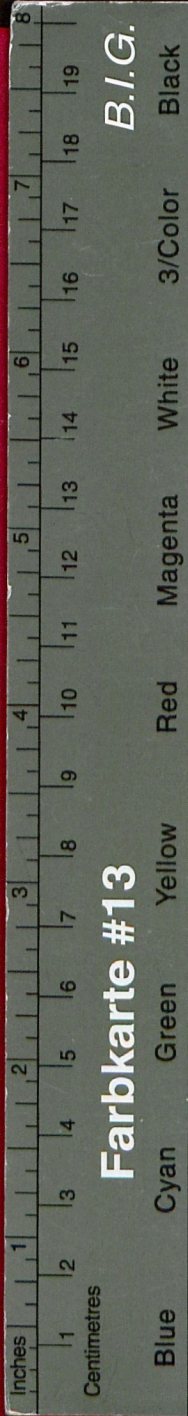
ULB Halle

3

003 099 555

Farbkarte #13

B.I.G.

DIFFERENTIAS IVRIS
ROMANI ET GERMANICI
IN
V S V R I S
PRAECIPVE
VLTRA ALTERVM TANTVM
PRAESIDE
IOAN. PETRO DE LVDEWIG

FRIDERICIANAE CANCELLARIO PERPETVO
REGIS CONSILIARIO INTIMO ET MAGDEBURGICI
REGIMINIS AC CONSISTORII
ORDINIS IVRECONSULTORVM PRAESIDE
ATQVE AERARII PAUPERVM DIRECTORE

DOMINO IN BENDORF, PRAEZ ET GATTERSTAEDT

PRO DOCTORIS
IVRE ET DIGNITATE
CAPESSENDA

CONSENSV AMPLISSIMI ICTORVM ORDINIS
IN FRIDERICIANA
RESPONDEBIT

HENRICVS AVGVSTVS ROSENBACH
GRIMMA MISNIENSIS.

DIE XI. MENSIS APRIL. CIOIOCCXXXX.

H. L. Q. S.

HALAE SALICAE
EX OFFICINA KITLERIANA.

(9)